

Z NOVÉ LITERATURY

John D. Langlois Jr., Law, Stetecraft, and the Spring and Autumn Annals in Yüan Political Thought. Str. 89—152 v knize: Hok-lan Chan and Wm. Theodore de Bary (editors), Yüan Thought. Chinese Thought and Religion Under the Mongols. New York, Columbia University Press, 1982

Langlois, který v roce 1981 uveřejnil článek z dějin státu a práva v Číně o vytváření právních norem v rámci veliké a bohaté rodiny,¹⁾ se nyní zabývá poměrem mezi právem, uměním vládnout a úlohou kronik „Jara a podzimy“ v politickém myšlení za mongolské dynastie Jüan, která vládla v Číně v letech 1279—1368 (v různých obdobích i v četných jiných zemích). Základní otázkou je, jak mohli jüanští panovníci vládnout a jaké právo vlastně používali, jestliže zrušili zákoník Tchaj-che lü, který byl platný v Číně od roku 1201. Langlois jej nazývá „statutárním zákoníkem“ (statutory code), protože od něho se odvozovaly všechny ostatní zákony a předpisy.

Mongolové nepřevzali zákoník od předcházející čínské dynastie Sung, protože se nechtěli řídit právem svržené dynastie. To vyvolávalo obtíže při tvorbě a výkladu práva, jak na to upozorňovali i vedoucí činitelé. Muselo se tedy vzít za základ něco jiného, a to jedna z nejstarších čínských klasických knih — velmi hutná historická kronika Čchun-čchiou. Zachycuje léta 721—463 př. n. l. a je celkem oprávněně připisována Konfuciovi. Od nepaměti tvrdila konfuciánská tradice, že ve stručných textech k údajům kroniky o jednotlivých letech vyjádřil Konfucius své názory na události toho kterého roku, což se dalo, nejenom v době Jüan, vykládat jako norma správného nebo trestného počínání. Například učenec Chu Č'-jü (1227—1293) tvrdil přímo, že kronika je zákoníkem. Této otázce je věnována značná část článku, přičemž Langlois dokazuje, že dobu Jüan nelze označit za období obnovy staročínského legismu.

T. Pokora

¹⁾ *Authority in Family Legislation. The Cheng Family Rules*, str. 272—292 v: *State and Law in East Asia. Festschrift* edited by D. Eikemeyer und H. Franke, Wiesbaden 1981.

Bodde, Derk: Forensic Medicine in Pre-imperial China. Journal of the American Oriental Society 102 (1982), 1, str. 1—15

V roce 1975 se v malém místě Šuej-chù-ti asi 70 kilometrů severovýchodně od Wu-chanu, hlavního města provincie Chu-pej, našlo dvanáct hrobů pocházejících z doby před nebo po roce 221 př. n. l. Tehdy došlo k patnáctiletému sjednocení Číny dynastií Čchin. Jedenáctá hrobka patřila soudnímu úředníkovi Si, který se narodil v roce 262 a v roce své smrti, nejspíše v roce 217, zanechal 1155 popsaných bambusových destiek. Mezi nimi bylo 166 ustanovení (lŭ) správního i trestního práva, které mohly být součástí práva čchinského státu, tehdy ještě ne dynastie. Texty dále obsahovaly sérii otázek a odpovědí o právních problémech a dvacet pět vzorů případů soudního lékařství.

Nález velikého počtu právních textů má veliký význam již proto, že první zachovaný čínský zákoník pochází až z roku 653. Vzory pro projednávání trestných činů byly velmi podrobné a zásadně se v nich neuváděly konkrétní osoby (nýbrž např.: A a B, C proti A). Projednávané případy měly tyto vzory: projednávání případu; průběh výslechu; provedení řízení; zabavení; obnovený výslech; lupič se sám přihlásil; zatknutí obecně; zatknutí padělatele; krádež koně; pře o krávu; banda lupičů; zadržení představeného; obvinění nesvobodného člověka (např. otroka); tetování nevolníka; převoz syna; malomocenství; smrt vraždou; smrt oběšením; krádež s použitím s použitím podzemní chodby; justiční omyl; jedovatá slova; smilstvo; uprchlík se sám vydá. Jde jen o část čchinského zákoníku. I později se věřilo, nejen v Číně, že vyslovením „jedovatých slov“ (uřknutí) bylo možno jiného poškodit.

K soudnímu lékařství z toho patří: malomocenství, smrt vraždou, smrt oběšením, justiční omyl. Je pravděpodobné, že čchinská vláda vydávala takové sbírky případů k dispozici různým úředníkům. U malomocenství se v nalezených dokumentech píše někdy o odeslání nemocných do určitého místa, zřejmě do leproserie.

D. Bodde zdůrazňuje na základě jím předložených a analyzovaných případů, že čchinská státní administrativa musela být na vysoké úrovni, a to ještě před sjednocením země. Uplatnění čchinských vzorů po roce 221 ve sjednocených státech muselo však narážet na místní odlišné tradice. Soudí také, že popis malomocenství je prvním ve světové lékařské literatuře.

T. Pokora

Alfred Söllner, Einführung in die römische Rechtsgeschichte, 2. Aufl., München 1980, 186 strán

Profesor práva rímskeho, občianskeho a pracovného na universite v Giesse-ne, Alfred Söllner, prepracoval prvé vydanie tejto knihy, ktorá v roku 1971

vyšla vo Freiburgu pod názvom „Römische Rechtsgeschichte“ a druhé vydanie usporiadal ako úvod do rímskych právnych dejín a prameňov rímskeho práva. Autor pritom vychádzal z predpokladu malých znalostí čitateľa a snažil sa preto mnohé objasniť, čo je inak známe. Z toho dôvodu nájdeme v knihe okrem iného vybrané latinské texty s nemeckým prekladom, čo je mimoriadne cenné v dobe, keď znalosti latinského jazyka takmer všade upadajú. Kniha obsahuje predhovor, úvod, päť kapitol, zoznam skratiek bežne používaných v literatúre rímskeho práva, chronologický prehľad historických udalostí, literatúru k jednotlivým kapitolám, register osobný a vecný.

Prvá kapitola (Zur Vor- und Frühgeschichte des römischen Rechtes) sa zaoberá začiatkami štátu a charakterom rímskeho práva v archaickej dobe. V druhej kapitole (Das Recht der republikanischen Zeit) sa nachádza rozbor štátneho práva za republiky, vznik, technika a význam zákonodárstva dvanástich tabúl a pomerne podrobný rozbor jeho právneho obsahu, ďalej vznik a rozvoj prétorského práva, vývin verejného trestného súdnictva ako aj začiatky rímskej právnej vedy. Tretia kapitola (Das Zeitalter des klassischen Rechts) začína princípátom, uvádza pramene tohto obdobia, klasickú právnu vedu, civilné a trestné súdnictvo. Štvrtá kapitola (Die nachklassische Entwicklungen) obsahuje údaje o domináte a nevyhnutné zmienky o práve vulgárnom a o právnych školách na východe ríše. Posledná piata kapitola (Die justinianische Kodifikation) analyzuje nielen jednotlivé časti Corpus Iuris, ale aj ďalšie etapy vývinu rímskeho práva po justiniánskej kodifikácii (stredovek, recepcia, usus modernus pandectarum, 19. stor. a zavedenie BGB).

Záverom možno konštatovať, že autorov pokus stručne vysvetliť základné vývinové trendy rímskeho štátu a práva sa mu úplne podaril.

P. Blaho

Herbert Hausmaninger, Casebook zum römischen Sachenrecht, 4. Aufl., Wien 1980, 256 strán; Casebook zum römischen Vertragsrecht, 2. Aufl., Wien 1980, 248 strán; Das Schadenersatzrecht der lex Aquilia, 2. Aufl., Wien 1980, 136 strán

Tieto tri knihy od jedného autora, profesora rímskeho práva a vedúceho Ústavu rímskeho práva na viedenskej univerzite, sú určené pre potreby praktických seminárnych cvičení z rímskeho súkromného práva. Prvá je venovaná vecnému právu, druhá zmluvnému právu a tretia problematike náhrady škody podľa známeho Aquiliovho zákona.

H. zozbieral právnické texty, aby študentov uviedol do kazuistického myslenia klasických rímskych právnikov. Ku každej kapitole napísal stručný informatívny úvod a pridal najdôležitejšiu prístupnú literatúru. Potom za latinským textom a nemeckým prekladom nasledujú otázky ako podklad pre diskusiu. Na

mnohých miestach pripojil autor aj zákonný text z ABGB a BGB, aby ukázal na životnosť inštitútov rímskeho práva.

Z práva vecného H. vybral tieto problémy: nadobudnutie držby, trvanie a strata držby, ochrana držby, nadobudnutie a zánik vlastníctva, ochrana vlastníctva, služobnosti, záložné právo.

Zo zmluvného práva sa výber obmedzil na niektoré zmluvné obligačné typy: reálne, verbálne a konsenzuálne kontrakty, nepomenované kontrakty, paktá a kvazikontrakty. Ťažisko položil autor na kúpnu zmluvu, nakoľko mnohé otázky obligačných zmlúv rozpracovali klasickí právnici práve na pozadí emptio venditio.

Tretia kniha venovaná náhrade škody podľa lex Aquilia vznikla ako výsledok práce so staršími študentami v letnom semestri 1973/74, ktorí na seminári z rímskeho práva spracovávali jednotlivé aspekty Aquiliovho zákona. Kniha obsahuje úvod (obsah a dátumovanie zákona, pramene poznania zákona), ďalej predpoklady zodpovednosti (poškodzuje konanie a kauzalita, protiprávnosť, zavinenie, majetková škoda), procesné uplatnenie nárokov (žalobca, žalovaný, konkurencia žalôb) a napokon pramene k lex Aquilia (Digesta 9, 2 ad legem Aquiliam, ostatné miesta z Digest vztahujúce sa k tomuto zákonu, excerpty z Gaiových Inštitúcií, z Collatio legum Mosaicarum et Romanarum a z Justiniánových Inštitúcií).

H. nadviazal svojimi textami na bohatú tradíciu existujúcu v širokej miere nielen v Nemecku a hlavne v Anglicku, ale aj inde vo svete. Bežne možno spomenúť: G. Diósdí, A római jog világa; W. W. Buckland, A Text-book of Roman Law from Augustus to Justinian; J. Danilovic—O. Stanojevic, Tekstovi iz rimskog prava; C. Kunderewicz, Wybór źródeł do cwiczen z rzymskiego prawa prywatnego; E. Scharr, De Romanorum iure, latine et germanice; F. Schulz, Texte und Übungen im römischen Privatrecht; E. Szymoszek, Rzymskie prawo prywatne. Teksty źródłowe do cwiczen. V Československu vyšlo: O. Sommer, Texty ke studiu soukromého práva římského; J. Tureček a kol., Výbor z textů ke studiu obecných dějin státu a práva; J. Kincl, Texty ke studiu obecných dějin státu a práva I. Starověk 1—2.

P. Blaho

Josef Češka, Římský stát a katolická církev ve IV. století, Univerzita J. E. Purkyně v Brně 1983, 162 s.

Jméno brněnského autora Josefa Češky je již neoddělitelně spojeno s tematikou pozdní římské říše. Také ve své zatím poslední studii se vrací k tomuto období, tentokrát k otázce vzájemného vztahu církve a státu v období domínátu. Celá práce je rozdělena do 5. kapitol, ve kterých čtenáře seznamuje se základní problematikou této složité otázky.

První kapitola je úvodní. Autor ozřejmuje svůj přístup k řešení problematiky a rozebírá otázku pramenů, jejich použitelnosti a spolehlivosti. *Ecclesia in Imperio Romano* za vlády císaře Constantina je název 2. kapitoly. V této i následujících podává více méně chronologický přehled proměn vztahů jednotlivých císařů ke křesťanství i k jeho čelným představitelům. Pro právního historika jsou zajímavé zejména ty úseky, které jsou věnovány vlivu křesťanské ideologie na zákonodárství. Ve třetí kapitole se J. Češka věnuje vládě Constantina II., Constanta a především císaře Constantia II. Poměrně rozsáhlou část (22 stran) zabírá, a zcela po zásluze, rozbor krátkého panování císaře Flavia Claudia Iuliana, který se pokusil o restauraci helénského náboženství. Dále jsou rozebírány složité poměry uvnitř církve za vlády Iulianových nástupců i doznívání jeho vlády v ideologii a politice. J. Češka zdůrazňuje, že jde především o období, kdy křesťanství definitivně zvítězilo nad pohanstvím a současně se objevují první rysy feudalismu. Poslední kapitola je věnována vztahu církevních hodnostářů ke státní politice a jejich rostoucímu vlivu na císaře, i snaze císařů o ingerenci do církevních záležitostí. Velice málo prostoru, z důvodů rozsahu, je bohužel věnováno problematice křesťanských heretických učení. Zejména Osvětlení sociálního pozadí jednotlivých herezí by si zasloužilo pozornosti.

M. Skřejpek

Malgorzata Wojciechowska, Praefecti urbis feriarum Latinarum causa w okresie Cesarstwa, Przegląd historyczny 1982, zeszyt 1—2, Warszawa, 1—22

Jak již název statí napovídá, autorka zaměřila svou pozornost na oblast římského ústavního práva, a to na institut poměrně málo známý a také v pramenech zřídka zmíněný. Jde o úřad, který s výjimkou období vlády decemvirů v polovině 5. stol. př. n. l. byl každoročně obsazován od doby královské až do r. 394 n. l.

Praefectus urbis feriarum Latinarum causa nebyl řádně zvoleným úředníkem, ale byl vybírán nejvyššími představiteli římského státu, aby po tři dny, tedy po dobu konání svátku latinských obcí, spravoval město Řím. Protože se těchto svátků museli zúčastnit všichni řádně zvolení magistráti, příslušelo mu i rozhodování sporů. Za císařství se stává tento úřad prvním stupněm často rychlé kariéry pro mladé muže senátorského stavu, jak to vyplývá z epigrafických památek, jejichž prostřednictvím je nám dochováno osmnáct jmen těchto praefektů.

Druhá část práce je věnována epigrafickým památkám, ze kterých se o jednotlivých praefectech *urbis feriarum Latinarum causa* dovídáme. Připojen je jejich podrobný *corsus honorum*, výčet významnějších předků a nástin poměrů, z nichž pocházeli.

Na závěr autorka připomíná, že byli vybíráni ne s ohledem na své zásluhy či schopnosti, jež ostatně ani nemohli mít, ale na původ a zásluhy předků. I když počet 18 prefektů není samozřejmě zdaleka reprezentativní, lze si i tak utvořit určitou představu o prostředí, z něhož byli vybíráni. Kromě členů předních římských a italských rodin, mezi jejichž předky nechybí ani v jednom případě řada konsulů, jde i o budoucí císaře Nerona a Hadriana.

Práce M. Wojciechowské je přínosná především proto, že ač se zabývá okrajovým problémem, jeho znalosti je třeba k dokreslení celkového pohledu na římské ústavní právo.

M. Skřejpek

Jean Gaudemet, Esclavage et dépendance dans l'antiquité, Bilan et perspectives. In: TIJDSCHRIFT VOOR RECHTSGESCHIEDENIS, deel L/1982, Aflevering 2, str. 119—156

Článek předního francouzského právního historika, profesora římského práva na pařížské universitě, dlouholetého předsedy Mezinárodní komise pro dějiny práva a Société Jean Bodin je zdařilým pokusem o syntézu závěrů referátů, přednesených na 39. zasedání „Mezinárodní společnosti ‚Fernand de Visscher‘ pro dějiny starověkých práv“ (Société internationale ‚Fernand de Visscher‘ pour l'histoire des droits de l'Antiquité) r. 1980.

Autor, známý řadou prací, jako jsou např. rozsáhlé „Institutions de l'Antiquité“ (Paris 1967) či nověji soubor studií o manželství a manželském právu „Sociétés et Mariage“ (Strasbourg 1980) aj., však jde ve svém článku dál. Neomezuje se totiž jen na syntézu přednesených závěrů, ale jeho článek, jak sám říká v úvodní poznámce, spočívá hlavně na rozsáhlé literatuře, zabývající se v posledních dvaceti letech problematikou otroctví a závislostních vztahů ve starověkých státech.

Článek, cenný vytýčením základních otázek a pokusem o syntetickou odpověď na ně, je obohacen rozsáhlou „Bibliografickou orientací,“ užitečnou pro všechny, kdo se zabývají nebo hodlají zabývat stále ještě široce diskutovanou¹⁾ otázkou otroctví a charakteru společnosti ve starověkých státech.

S. Balík

¹⁾ Srv. k tomu nověji P. Vošahlíková, „Současná sovětská historiografie o sociálně ekonomických formacích, in: ČsČH XXX, 1982, str. 896—905.

Jenő Fitz, Honorific Titles of Roman Military Units in the 3rd Century, Adadémiai Kiadó, Budapest 1983, 327 str.

Recenzovaná kniha známého epigrafika a archeologa, ředitele muzea v Székesfehérváru, vychází stejně jako i jeho předcházející práce z dokonalé znalosti bohatého římského epigrafického materiálu. Tentokrát není pozornost tohoto předního odborníka soustředěna, jako ve většině jeho dřívějších pracích, jen na zpracování papírného materiálu vztahujícího se k podunajským provinciím. Cílem této práce je zachycení vývoje užívání čestných titulů římských vojenských jednotek dislokovaných na celém území Imperia ve 3. století n. l. V tomto období nesly římské vojenské jednotky vždy čestný titul panujícího císaře, což umožňuje poměrně jisté datování.

Z tohoto hlediska také vychází část Fitzova díla. Kapitoly, označené podle jmen jednotlivých císařů (Antoniniana, Deciana, Aureliana atp.), shrnují nápisy obsahující tyto tituly, pro větší přehlednost jsou rozděleny podle provincií, k jejichž území se vztahují. Každá kapitola je doplněna obsažnými tabulkami a komentářem. Na závěr této části jsou připojeny nezařaditelné nápisy a kapitola o nápisech s *cursus honorum*, které obsahují císařské přídomek.

Ve druhé části je zhodnocen nápisný materiál shromážděný v části první. Autor rozřídil všechny nápisy podle hlediska územního (227—241) a podle osob či jednotek, které nápisy zřídily (242—271). Závěr pak tvoří kapitola věnovaná místu a významu císařských jmen v názvech římských vojenských jednotek.

Tato přehledná publikace, doplněná seznamem pramenů, ze kterých byly jednotlivé nápisy převzaty, umožňuje rychlou orientaci. Knihu jistě uvítají nejen epigrafici, ale i historici starověku jako dílo soustřeďující materiál použitelný nejen ke studiu politických a vojenských dějin římské říše jako celku a jednotlivých provincií, ale i otázek sociálních.

M. Skřejpek

M. B. Sverdlov, Genezis i struktura feodalnogo obščestva v drevnej Rusi, Nauka, Leningrad 1983, 238 s.

Publikace M. B. Sverdlova věnuje opět jednou pozornost problematice procesu geneze feudalismu na území starého Ruska. Otázka to není nikterak nová, zůstává však stále aktuální, i když by se na první pohled zdálo, že do jejího řešení nelze již vnést nic nového. Sverdlovova monografie svědčí o opaku. Při analýze feudální společnosti a státu ve starém Rusku využívá autor písemných památek (letopisy, Ruská pravda), přičemž se opírá o své hluboké lingvistické znalosti. Podařilo se mu poutavě a odborně na vysoké úrovni vyličit vznik a

vývoj staroruské feudální společnosti v souvislosti s vývojem sociálně ekonomického a sociálně politického systému.

V úvodu hodnotí autor dosavadní ruskou a světovou literaturu zabývající se zkoumanou problematikou. Zabývá se nejdříve historiografií předrevoluční (před rokem 1917), tedy historiografií šlechticko-buržoazní. Poukazuje na subjektivistický přístup badatelů v předrevolučním Rusku. Nepronikli a ani nemohli proniknout k podstatě zkoumaného problému. Nepodařilo se jim osvětlit otázku vzniku feudalismu v Rusku v celé její komplexnosti. Za pozitivum těchto prací však autor považuje bohatou faktografickou a pramennou základnu v nich obsaženou. Porevoluční literatura z ní často vycházela. Metodologický přístup ke zkoumané problematice, hodnocení a interpretace pramenů jsou však zcela nové a od předrevoluční literatury kvalitativně odlišné. Moderní autoři se opírají o Marxova, Engelsova a Leninova díla. Na základě marxistického učení přinesla již sovětská literatura mnoho cenných výsledků v řešení problematiky vzniku feudalismu v Rusku.

Ve čtyřech hlavách publikace zkoumá Sverdlov strukturu feudalismu v Rusku. Své studium začíná od 9. století a dovádí je až do první poloviny třináctého století. Zabývá se ekonomickými předpoklady formování feudalismu, třídní společností a státu v Rusku. Věnuje pozornost postavení vládnoucí třídy a jejímu vztahu k půdě a k hospodaření (knížecí dvory). Dále se zabývá postavením a funkcí církve. Sleduje proces formování svobodného obyvatelstva a zkoumá a analyzuje jejich práva ve feudální společnosti. Podrobně se zabývá i postavením nevolníků a otroků. Těžiště jeho zájmu však leží u svobodného obyvatelstva. Zabývá se různými vztahy tohoto lidu k feudální vrchnosti. Analyzuje jeho postavení ve městech i na venkově. Samostatnou hlavu věnuje Sverdlov občinám, jejich hospodářskému a politickému významu a dále pak rodinám, které byly úzce spjaty s občinným hospodařstvím.

Stranou pozornosti není u Sverdlova ponechán ani správní aparát, soudní orgány a právo starého Ruska, i když tyto otázky proti ostatním ustupují do pozadí.

Závěrem lze konstatovat, že Sverdlovova monografie obohacuje výrazně dosavadní poznatky sovětské literatury, zabývající se vznikem a strukturou feudální společnosti ve starém Rusku.

K. Adamová

V. L. Janin, Novgorodskaja feodalnaja votčina. Istorikogenealogičeskoje issledovanije, Moskva 1981, 296 stran

Studie sovětského historika V. L. Janina se zabývá přitažlivou, vědecky zajímavou a důležitou, u nás jen málo zpracovanou problematikou vzniku velkého pozemkového vlastnictví v Novgorodě od XII. do XV. století.

Autor, známý řadou prací, z nichž lze uvést alespoň „Novgorodskije posadniki“ (1962), „Problemy socialnoj organizacii Novgorodskoj respubliky“ (1970), „Očerki kompleksnogo istočnikovedenija: Sredněvekovyj Novgorod“ (1977), „Novgorodskije gramoty na beresti“ (1978) aj., rozebírá v knize na podkladě bohatého pramenného materiálu (listiny, letopisy, pozemkové knihy atd.) vznik a vývoj votčin, tj. dědičných velkostatků.

Práce je cenným příspěvkem nejen k poznání ekonomické, sociální a politické struktury novgorodské „feudální republiky“ (MARX), ale i k dějinám Novgorodu. Právněhistorickým jádrem a hlavním přínosem je pak vlastní rozbor vzniku a vývoje votčinnového systému, jako jedné z klíčových institucí středověkého Novgorodu.

Práce, obohacená tabulkami a přílohami, je opatřena rozsáhlým poznámkovým aparátem, který velmi usnadní práci každému zájemci o dějiny státu a práva nejen Novgorodské republiky, ale i feudálního Ruska.

S. Balík

Rolf Lieberwirth, Eike von Repchow und der Sachsenspiegel, Sitzungsab. d. Sächs. Akad. d. Wiss zu Leipzig, Philol.—hist. Kl., Bd. 122, H. 4, Berlin (DDR) 1982, 52 strán

Rolf Lieberwirth, profesor pre dejiny štátu a práva na univerzite Martina Luthera v Halle-Wittenberg sa pokúsil analyzovať najzároveňšiu stredovekú nemeckú právnu knihu zvanú Saské zrkadlo (Sachsenspiegel). Táto právna kniha má aj pre naše dejiny obzvláštny význam a preto si L. štúdiá zaslúži aspoň pár informatívnych slov.

V štyroch kapitolách je vykreslená najprv politická a právna situácia pred vydaním Saského zrkadla (SZ), ďalej osobnosť jeho autora a napokon stručné dejiny vzniku SZ, jeho právny obsah a rozšírenie. Dozvedáme sa, že hodi autor SZ nebol žiadnym učencom, predsa bol nadpriemerne vzdelaný. Okolo jeho osoby je však mnoho nejasného. Tak pravosť jeho priezviska, zdá sa, je pochybná. Literatúra ho síce v prevažnej miere nazýva Eike von „Repkow“ (pozri lit., ktorú sám L. uvádza v pozn. 58, 60, 71, 86, 102; v lit. uv. u G. K i s c h, Sachsenspiegel — Bibliographie, ZSS, GA 90, 1973, s. 73 a n. zo štrnástich autorov jedenásť uvádza „Repkow“) a hoci L. sám na základe zachovaných listín zaznamenáva ďalších šesť-sedem celkom odlišných priezvisk, predsa si predsavzal nazývať autora SZ podľa menšinového názoru (K. A. ECKHARDT) ako „Repchow“. Okrem priezviska sporné, resp. neobjasnené zostávajú aj mnohé iné faktá zo života a práce autora ZS. Tak napr. nie je isté, či Eike spísal ZS sám, alebo či bol pritom odkázaný na pomoc pisára a pod.

Čo sa týka právneho obsahu SZ vychádzal L. z textového vydania od popredného znalca germánskeho práva a vydávateľa právnických textov K. A.

E c k h a r d t a (toto vydanie vyšlo aj v rámci Monumenta Germaniae Historica, Fontes iuris Germanici antiqui, Nova series), ďalej sa pridŕžel výskumu G. H o m e y e r a a dizertačnej práce E. N o w a k o w e j. Kriticky zhodnotil výsledky zápodeurópskej literatúry a ukázal na súvislosť ľudskej osobnosti (kap. III.) s jej dobou (I. II.) a jej dielom (IV.).

P. Blaho

Nejstarší městská kniha Olomoucká (Liber actum notabilium) z let 1343—1420. K vydání připravil PhDr. Vladimír Spáčil. Vydala Ediční rada MěstNV v Olomouci, bez data (1983), 284 str.

Edice pramenů ke starším dějinám našich měst byla nejnověji obohacena výtečným vydáním středověké městské knihy olomoucké, kterou pořídil Vladimír Spáčil (jeho předmluva je datována „v dubnu 1982“). Obsáhlý Úvod (str. 9—29) spolu s „Ediční poznámkou“ (str. 31—32) svědčí o dokonalé přípravě a vzorném metodickém přístupu, s nímž byla edice připravena a kterou si tento text, v literatuře častěji už povšimnutý, ale doprovázený řadou nedorozumění, plně zasluhuje. Editor kromě jiného přesvědčivě vyvrací domněnku Františka Čády, že „byl tu zřejmý úmysl výběrem náležitých usnesení a nálezů vytvořit sbírku, podle níž by se byla budoucí praxe na soudě i v radě rozvíjela a řídila“, zatímco ve skutečnosti šlo „o knihu s trvalou platností obsahující zápisy o jednání před městským soudem a městskou radou, do níž byly vepsány i různé pamětihodné zápisy, dekreta a statuta...“ Na pravou míru uvádí editor i jiné nesprávné názory, které se kolem knihy v 19. a 20. století objevily, ať již pokud jde o stránku formální či o její obsahovou náplň.

Vlastní text knihy zaujímá stránky 35—117 Spáčilovy Edice. Následuje velmi dobře zpracovaný rejstřík na str. 119—200, za nímž je pro zájemce ze širších kruhů otištěn český „Překlad městské knihy olomoucké“ z pera PhDr. Antónína Roubice (str. 203—259). Překlad je volný, ale dokonale plní úkol orientovat po obsahu textu čtenáře neznalé latiny. Zasvěcený Doslov (str. 261—262) doc. dr. Ivana Hlaváčka, CSc., který se o edici zasloužil jako svědomitý recenzent, tuto zdařilou edici významné moravské právní památky uzavírá.

V. Vaněček

P. Csendes, Die Kanzlei Kaiser Heinrichs VI. Oesterreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Denkschriften. 151. Band, Wien 1981, 355 s., 17 vyobrazení, 16 fotokopii listin

Vzájemná souvislost a sepětí práva a právní historie s diplomatikou trvá od okamžiku, kdy se tento obor konstituoval jako pomocná věda historická, až

do dnešní doby. Z tohoto důvodu je pro právněhistorickou knihovnu přínosem práce docenta dr. Petera Csendese o kanceláři a diplomacie římského krále, od r. 1191 císaře a sicilského krále Jindřicha VI. (1165—1197). Tento panovník, syn a nástupce Friedricha Barbarossy, byl zajímavou postavou nejenom německých a jihoitalských dějin, ale i světové (hodlal např. dobýt Cařihrad a Jerusálém) a naší historie (současník Přemysla Otakara I. a biskupa Jindřicha Břetislava).

Anotovaná studie vznikla z rozboru materiálu, prostudovaného autorem k připravované edici listin Jindřicha VI. v oddělení Diplomata v Monumenta Germaniae Historica a řadí se k pracím H. Appelta, W. Kocha, R. M. Herkensratha a J. Riedmanna, pojednávajícím rovněž o štaufovské diplomacie.

Prvá část je věnována organizaci Jindřichovy kanceláře a jejím úředníkům, rozboru typů písemností, vnější (zejména paleografické) a vnitřní kritice a jazyku listin. V druhé části podává autor přehled o vydávání listin v kontextu s Jindřichovou politickou a vojenskou činností.

Knihu uzavírají nezbytné rejstříky listin a osob a fotografie vybraných dokumentů. Přehled literatury zahrnuje německé a italské tituly diplomatického i právněhistorického rázu.

S. Balík ml.

Codex imperatoris Stephani Dusan (red. M. Begović), Vol. 1 a 2, Academia Scientiarum et Artium Serbica, Sectio Studiorum Socialium, Fontes ius Serbicum Spectantes IV. Belgradi 1975, 1981, 272, 299

- Srbské akademii věd se podařilo připravit skutečně reprezentativní edici srbské právní pamtky ze 14. století. Ve dvou svazcích jsou uveřejněny předpisy šesti rukopisů cara Štefana Dušana. V první knize seznamuje M. Bartoš v úvodní studii čtenáře s edicemi Dušanova zákoníku, z nichž první byla pořízena v roce 1975 zásluhou Jovana Rajice. Do dnešní doby je editory (nejen v Srbsku) věnována této významné právní památce zasloužená pozornost. Originály kodexu z let 1349 a 1354 nebyly do dnešní doby objeveny, zato je však známá celá řada rukopisů od 14. do 19. století obsahujících text zákoníku Štefana Dušana. Autor hodnotí dosavadní edice a upozorňuje na skutečnost, že koncepce a cíle vydání zákoníku v jednotlivých historických dobách byly různé v závislosti na konkrétní situaci v té které zemi.

Na Bartošovu studii navazuje stať B. M. Nedejkovice, která představuje příspěvek ke sněmovnictví Srbska. Na základě rozboru pramenů právní povahy, zejména Dušanova zákoníku, je ukázána kompetence a vylíčeno složení "parlamentu" v době panování cara Štefana Dušana. T. Nikčević se zabývá historiografií věnovanou rukopisům ze Strugy a z Athosu. Hodnotí kriticky jednotlivé edice těchto dvou rukopisů (transkripce, poznámkový aparát atd.). Oba

rukopisy jsou uloženy v Moskvě, v knihovně V. I. Lenina, první z nich vznikl na konci 14. století, druhý ve druhé čtvrtině 15. století. D. Bogdanovic je editorem obou rukopisů recenzované publikace. Uvádí jejich text a zároveň jejich transkripci. Plně zachovává pravidla moderní editorské práce. I. Gricket-Radulovic analyzuje oba rukopisy po stránce jazykové a fonetické. V prvním svazku uveřejněna také francouzská verze rukopisu z Athosu (J. Milovanovic). Závěrem jsou připojeny pro lepší orientaci rejstříky (stejně je tomu i v knize druhé).

Ve druhém svazku vycházejí autoři ze stejné systematiky jako v prvním a používají i stejný metodologický postup. Po úvodu M. Begovice je zařazena stať (T. Nikčević) věnovaná historiografii čtyř rukopisů zákoníku cara Dušana, které pocházejí z 15. století. Jeden z nich se nachází v Záhřebu (Jugoslávská akademie věd), druhý na hoře Athos, třetí v pražské sbírce P. J. Šafaříka a čtvrtý v moskevském historickém muzeu. V další části druhého svazku publikace jsou uvedeny texty jednotlivých rukopisů a provedena jejich transkripce (ed. Bogdanovic). Radulovic studuje tyto rukopisy opět z lingvistického hlediska. Závěrem edice je připojen anglický překlad bistrického rukopisu (D. Krstic).

Dvousvazková edice, obohacená fotografickými ukázkami jednotlivých rukopisů s velmi pěkně řešenými přebaly (jsou zde ukázány fresky ze 14. století zobrazující cara Štefana Dušana), představuje mimořádně významný ediční čin kladoucí si nemalý cíl seznámit zájemce se středověkými srbskými právními památkami.

K. Adamová

Irena Malinowska-Kwiatkowska, Gwarancje wolności w ustawodawstwie sredniowiecznych miast włoskich. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1980, 104 stran. Anglický souhrn

Kniha se zabývá zajímavou, pro poznání dějin státu a práva v Itálii důležitou, u nás poměrně málo známou vědeckou problematikou.

Autorka, známá řadou větších i menších prací, z nichž lze uvést alespoň „Ustrój komuny Bolonii w XV wieku“ (1961), „'Ius commune civile' we współczesnej nauce włoskiej“ (1963), „Elementi germanici nel diritto penale delle città Siciliane nel medioevo“ (1970), rozsáhlé „Prawo prywatne w ustawodawstwie królestwa Sycylii (1140—1231)“ (1973) aj., rozebírá tematiku anotované práce na podkladě bohatého pramenného materiálu a rozsáhlé vědecké literatury.

Přehledně a logicky uspořádaná práce začíná širším výkladem o středověkých italských městech, o městských statutech, o stavu bádání v dané otázce a o cíli a poslání knihy. Vlastním jádrem práce jsou tři následující kapitoly, pojednávající o subjektech městských svobod, o zárukách svobod v italských

městech a konečně o statutech, jimiž jsou svobody (jako např. svědomí) omezeny.

Závěr knihy tvoří anglický souhrn, bohatá bibliografie a jmenný a místní rejstřík.

Zbývá jen dodat, že pozoruhodná kniha prof. Ireny Malinowské-Kwiatkowské je nepochybně cenným přínosem pro hlubší poznání dějin státu a práva Itálie.

S. Balík

Carlos Petit, Derecho común y derecho castellano, Notas de literatura jurídica para su studio (siglos XV—XVII). In: TIJDSCHRIFT VOOR RECHTSGESCHIEDENIS, deel L/1982, Aflevering 2, str. 157—195

Studie, která vznikla za autorova pobytu v Max Planck Institut für europäische Rechtsgeschichte v letech 1979—1980, se zabývá španělskou právníkou literaturou XV.—XVII. století, věnovanou právům obecnému (*derecho común*) a právům kastilskému (*derecho castellano*) a jejich dějinnému vztahu, tedy problematice recepce římského práva a jeho postavení a uplatnění v právním řádu.

Autor sleduje vývojové tendence v této otázce od r. 1348, kdy bylo vydáno *Ordonamiento de Alcalá de Henares*, obsahující v 28. titulu prvního zákona pravidlo o přednosti pramenů (*orden de prelación de fuentes*), přes *Leyes de Toro* z r. 1505 až po protiromanistické tendence.

Ve svém zajímavém, bohatou literaturou a prameny doloženém výkladu vychází autor zcela správně z téze, že Kastilie nevybočovala ve svém vývoji ze širšího evropského kontextu a že i zde se recipované římské právo mělo stát a stalo nástrojem v rukou panovníka.

S. Balík

Jiří Veselý, Byl český král leníkem biskupa bamberského? Sborník archivních prací 1981, roč. XXXI, č. 1. Str. 3—46

Studie je pokračováním a dokončením článku z roku 1979 (K otázce lenního vztahu k římské říši v českých dějinách) uveřejněného rovněž ve Sborníku archivních prací (roc. XXIX, č. 1, str. 5n.)

Autor se v obou uvedených studiích zabývá vztahem českého krále a bamberského biskupa. Vychází ze skutečnosti, že český panovník mohl udělovat jako podléno úřad říšského arcibiskupa, jednak dědičný úřad číšnícký v biskupství bamberském. V roce 1007 založil císař Jindřich II. ve svém oblíbeném sídle Bamberku biskupství, přičemž prý stanovil, aby říšští arcibiskupové konali tytéž dvorské služby i na dvoře bamberského biskupa. Světští kurfiřti, kteří se v po-

lovině 13. století stali dědičnými nositeli říšských arciúřadů, přijímali pak též od bamberského biskupa léna na stejnojmenné úřady v biskupství bamberském. V době založení biskupství nebyly ovšem říšské úřady ještě dědičné a český panovník žádný říšský úřad nezastával. Říšským arcičíslníkem se stává teprve na počátku 12. století. Písemné doklady o poměru českého krále k bamberskému biskupovi se v Bamberku i u nás objevují v průběhu 15. století. Z počátku 15. století pochází nepřímá, málo jasná zpráva, podle které český král Ladislav Pohrobek prý požádal písemně bamberského biskupa Antonína Rothenhana o udělení v léno říšského úřadu arcičíslníka „über Land“. V české královské kanceláři zřejmě došlo k neobratné stylizaci Ladislavovy listiny, je však nepochybné, že říšského arcičíslníka úřadu udělovaného pouze císařem se listina týkat nemohla. Z roku 1479 pochází revers (je uložen ve Státním archivu v Bamberku) uherského panovníka Matyáše Korvína, ve kterém bamberský biskup získal poprvé a také naposledy písemný doklad o tom, že český král (Matyáš se v reversu nazývá králem českým) uznává povinnost přijímat arcičíslnický úřad v biskupství bamberském. Matyáš Korvín nebyl ovšem v Čechách pokládán za legitimního českého krále a čeští panovníci se nikdy necítili reversem vázání. Důvodem vydání Matyášova reversu, koncipovaného s největší pravděpodobností přímo v biskupově kanceláři, bylo zřejmě Matyášovo úsilí způsobit českému králi Vladislavu II. politické nesnáze. V listině je obsažen nesmyslný údaj (bamberská strana se ho dovolává ještě v roce 1804), že statkem udělovaným bamberským biskupem českému králi společně s arcičíslnickým úřadem je Staré Město pražské. V 16.—18. stoltí bamberští biskupové usilovali na základě Matyášova reversu, ovšem zcela bezvysledně, aby čeští králové přijali v léno arcičíslnický úřad v bamberském biskupství. Autor bezpečně a přesvědčivě prokazuje, že český panovník nikdy leníkem bamberského biskupa nebyl, i když v rozporu s pravidly lenního práva uděloval někdy nejstarším členům rodiny Aufsessů na jejich žádost úřad číslníka bamberského biskupa jako podléno. Podle názoru autora k tomu „docházelo ze strany českého krále ve snaze předejít ztrátě práva žadatelem v český prospěch tvrzeného, byť i třeba fiktivního“. Studie J. Veselého je výsledkem vynikající heuristické práce s vysokou právníckou erudicí. Je obohacena podrobným poznámkovým aparátem a doplněna ruským a německým resumé. Uvádí na pravou míru řadu omylů a vyjasňuje řadu nedorozumění dosavadní literatury. Vyplňuje mezeru v oblasti, která zůstávala dlouhá léta stranou pozornosti badatelů. Z českých právních historiků se touto problematikou zabýval naposled V. Urfus (Právník 1970).

K. Adamová

Irena Malinowska-Kwiatkowska, Diritto e potere nelle Polonia e nella Russia del Seicento: Il crimen laesae Maiestatis nella loro legislazione. In: DIRITTO E POTERE NELLA STORIA EUROPEA. Atti del quarto Congresso internazionale della Societa Italiana di Storia del Diritto, in onore di Bruno Paradisi, Firenze MCMLXXXII, str. 611—628

Článek je jedním z příspěvků pro IV. mezinárodní kongres, organizovaný Italskou společností pro dějiny práva (*Società Italiana di Storia del Diritto*) a konaný ve dnech 9.—13. dubna 1980 v Neapoli. Námětem kongresu bylo „Právo a moc v evropských dějinách“ (*Diritto e Potere nelle Storia Europea*).

V souladu s uvedeným tématem a v jeho rámci se autorka zaměřila na rozbor této otázky v Polsku a v Rusku v XVI. století. Její příspěvek usiluje o odpověď na dvě základní otázky, a to: 1. zda v obou uvedených státech s odlišným právním řádem byl znám zločin urážky majestátu (*crimen laesae maiestatis*) a 2. pokud byl znám, jak byl koncipován.

Autorka, vědoma si odlišnosti historických podmínek obou zemí, usnadňuje čtenáři pochopení dané problematiky tím, že výklad dané otázky v té které zemi uvádí stručným historickým přehledem. Teprve pak následuje vlastní rozbor pramenů, které upravují v té či oné míře trestný čin urážky majestátu. Na základě jejich rozboru a s přihlédnutím k bohaté literatuře dospívá autorka k závěru, že v Polsku, ovládaném šlechtou, byla chráněna pouze osoba krále, i když se objevily i snahy rozšířit ochranu na členy Sejmu, zatím co v Rusku byl trestný čin urážky majestátu koncipován mnohem širěji, což odpovídá autorské povaze carské vlády.

S. Balík

Kjell Å Modéer, Nordische rechtshistorische Literatur, Eine Übersicht. In: ZEITSCHRIFT FÜR NEUERE RECHTSGESCHICHTE 1/1979, č. 1—4, str. 53—66

Článek je jedním z příspěvků, které na stránkách poměrně nedávno založeného rakouského odborného časopisu podávají čtenářům přehled o současném stavu právněhistorické vědy v jednotlivých státech.

Autor, známý řadou větších i menších prací, z nichž lze uvést alespoň „Hövrätten över Skåne och Blekinge, En överräts tillkomsthistoria“ (1971), „Gerichtsbarkheiten der schwedischen Krone im deutschen Reichsterritorium I, Voraussetzungen und Aufbau 1636—1657“ (1975), „Rättshistoria — en juridische disciplin, trots allt“ (1979), se po stručném úvodu a metodické poznámce soustřeďuje na současný stav vědy o dějinách státu a práva v Dánsku, Norsku, Švédsku a Finsku. Informuje čtenáře nejen o vědcích, kteří se tímto oborem zabývají, ale i o jejich nejdůležitějších pracích a o cílech, které si věda v té které zemi

vytyčila a sleduje. Současně s tím naznačuje autor i širší souvislosti, zejména pak vliv německé právněhistorické vědy na skandinávské právní historiky.

Rozsáhlý poznámkový aparát je současně také bibliografií, cennou pro každého, kdo se blíže zajímá o dějiny státu a práva ve skandinávských zemích.

S. Balík

Adam Lityński, Proces karny insurekcji 1794. Prace naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, nr. 579, Katowice 1983, 259 stran

Kniha polského právního historika A. L i t y ŋ s k é h o „Trestní proces za povstání 1794“, zaměřená na dějiny trestního práva procesního, spadá v širších souvislostech do dějin státu a práva v Polsku za povstání r. 1794.

Autor, známý řadou větších a menších prací a studií, z nichž lze uvést alespoň „Prawo karne w projekcie kodeksu Stanisława Augusta“ (1974), „Przestępstwa polityczne w polskim prawie karnym XVI—XVIII wieku“ (1976), „Przestępstwo kraju w prawie karnym powstania kościuszkowskiego“ (1976) „Vergehen gegenden Aufstand im Strafrecht der Kościuszko—Insurrektion“ (1976), „Tymczasowe aresztowanie w insurekcji 1794 roku“ (1980), „Postępowanie przed sądami insurekcji 1794 roku“ (1981) či „Elementy obce w procesie karnym insurekcji 1794 roku“ (1982), podává v anotované práci fundovaný, ucelený rozbor trestního řízení, zavedeného za povstání. Rozebírá podrobně nejen trestní proces a trestní soudnictví za povstání, ale ukazuje i příčiny tohoto radikálního dovršení reformních snah, které probíhaly v Polsku po 30 let před povstáním. Jedním z důvodů bylo patrně i to, jak říká autor, že „v době tak dramatických událostí, jaké probíhaly v roce 1794, v době revoluce a národně osvobozené války, se trestní právo mohlo stát důležitým nástrojem války i vlády“.

Povstalecká právní úprava zaváděla do trestního procesu nové prvky. Proces měl mít napříště dvě stádia, a to stádium přípravné (*postępowanie przygotowawcze*) a stádium řízení před soudem (*postępowanie przed sądami*).

Obě uvedená stadia autor podrobně rozebírá. Závěr práce pak tvoří výklad o výkonu trestu (*postępowanie egzekucyjne*).

Práce je bohatě dokumentovaná a opírá se i o rozsáhlou literaturu.

Ve svém celku je práce A. Litynského nepochybně cenným příspěvkem k hlubšímu poznání dějin státu a práva Polska v době dramaticky vypjaté a historicky závažné.

S. Balík

W. Litewski, *Landerecht des Herzogtums Preussen von 1620. I. Strafrecht. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego DCLXV*, 104, Warszawa—Kraków 1982, 157 s.

Studie polského právního historika Wiesława Litewského je věnována právněhistorickému rozboru šesté knihy Zemského práva Pruského vévodství z r. 1620.

V době vydání této památky byly Prusy lénem Polského království. Kodifikaci si vynutily stavy na vévodovi Janu Zikmundovi, její definitivní podoba pochází z doby vlády jeho syna Jiřího Viléma. Ke dvěma novelizacím došlo v letech 1685 a 1721.

Zákoník upravuje v sedmi knihách vlastnické, závazkové, dědické, lenní, procesní a trestní právo.

Stručná úvodní část knihy seznamuje čtenáře s okolnostmi vydání díla, osobou hlavního autora návrhu, profesorem university v Königsbergu Levinem Buchiem, a právními systémy a doktrínami, ovlivňujícími právní život Prus počátkem 17. století.

Rozbor norem trestního práva obsažených v zákoníku, jenž následuje, je zaměřen na zjištění vlivů domácího či recipovaného (římského, kanonického a italského) práva. Systematika práce vychází z moderního pojetí trestního práva. Prvá partie je věnována problematice trestného činu, druhá trestu (funkce, druhy, ukládání aj.), třetí pak zvláštní části trestního práva (trestné činy náboženské, proti státu, životu, mravnosti, krádež, loupež, padělání peněz, urážka, křivé svědectví, žhářství aj.)

Pruské zemské právo, jak vyplývá z výkladu, vycházelo především z *Constitutionis criminalis Carolinae* a domácího práva, je však ovlivněno i právem recipovaným.

Tato právní památka, řadící se k četným německým zemským kodifikacím z období pozdního feudalismu, neznala ještě moderní zásady např. *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*.

V poznámkovém aparátu najde zájemce o dějiny trestního práva odkazy na literaturu, zejména německou a italskou.

S. Balík ml.

Zakony Vachtanga VI. Perevod, vveděni je, primečani ja, glossari j i ukazatěli D. L. Purceladze, Tbilisi 1980, 336 stran, anglický souhrn

Jde o překlad zákoníku gruzínského krále Vachtanga VI. (vládl v Kartli, tj. vlastní Gruzii, s přestávkami v letech 1703—1709, 1711—1714, 1719—1724), pořízeného v letech 1703—1709.

Vydavatel, překladatel a komentátor zákoníku D. L. P u r c e l a d z e, z je-

hož vědecké produkce, věnované dějinám státu a práva Gruzie, bych připomněl alespoň „Odraz třídního boje v gruzínských zákonících“ (spolu s Ja. V. Putkaradzem, 1977, gruzínsky), předkládá ruský překlad rozsáhlé gruzínské památky z počátku XVIII. století.

„Z á k o n y p r í n c e V a c h t a n g a“ jsou kompilací, zahrnující jednak prameny cizího původu, jednak prameny gruzínské. Do první skupiny patří výběr starozákonních ustanovení (tzv. Mojžíšovy zákony), byzantskou „Epitome Syntagmatis Matthaei Blastaris ad Hexabiblum Harmenopuli mutati“, arménský překlad syrsko-římského zákoníku z 5. století, pořízený Armény ve 12. století, sborník práva, sestavený ve 12. století arménským teologem Mechitarem Gošem. Do druhé skupiny lze zahrnout katolické zákony, či jinak řečeno, zákony, přijaté za účasti katolika-patriarchy západogruzínskou církví v XVI. století, zákoník Giorgiho V. Nádherného (vládl s přestávkami v letech 1299—1301 a 1318—1348) z r. 1335, zákoníky jihogruzínských vládců Beky I. (1285—1304), převzatý později do zákoníku Aghluga (1381—1386). A kopečně zákony, vydané samostatným Vachtangem VI.

Podrobnější, pro čtenáře neznalého dějin Gruzie nezbytný výklad o jednotlivých částech Vachtangova zákoníku a historii jejich vzniku podává Purceladze v úvodu knihy.

Kniha je doplněna bohatým pomocným materiálem (rejstříky, glosářem, bibliografií, přílohami aj.), který usnadňuje orientaci v prameni a jeho studium.

Dílo vyšlo jako první svazek edice „Pamjatniki gruzinskogo prava“, vydávané Akademií věd Gruzínské SSR.

S. Balík

*Hans Schlosser, Grundzüge der Neueren Privatrechtsgeschichte.
Ein Studienbuch. 4., neubearbeitete und erweiterte Auflage, Heidelberg 1982,
216 stran*

Kniha profesora H. Schlossera „Základy novějších dějin soukromého práva“, je koncipována především jako učebnice, uvádějící studenta do problematiky vyučovacího předmětu dějiny soukromého práva. Jejím cílem je seznámit s nejdůležitějšími náměty a výzkumnými problémy, které se kladou v evropském rámci všeobecných kulturních, sociálních a politických dějin a dějin politických a právních učení.

V souladu s tím autor, známý řadou zajímavých větších či menších studií, jako např. „Rechtsquellencharakter des bayerischen Polizeimandate des 16. Jahrhunderts“ (1979), „Das, wissenschaftliche Prinzip‘ des germanistischen Privatrechtssysteme. Bedeutungswandel und aktuelle Folgenwirkungen“ (1979), „Situation, Zielsetzung und Perspektiven der rechtshistorischen Forschung zum Zivilproces“ (1982) aj., zpracovává srovnávací metodou řadu důležitých otá-

zek. Zabývá se zejména recepcí římského práva ve středověké Evropě, přirozenoprávními teoriemi a osvícenstvím, velkými kodifikacemi, historickoprávní školou, kodifikacemi soukromého práva v Německu a novými kontinentálními kodifikacemi v Evropě. Neponechává stranou ani angloamerický právní systém a zvláštní pozornost věnuje také novějším tendencím v německém soukromém právu.

Dobře uspořádaná a přehledná práce obsahuje bohatý právněhistorický materiál. Bibliografické poznámky jednotlivých statí, zaznamenávající zejména nejnovější literaturu, jsou cenným přínosem pro každého, kdo by chtěl podrobněji studovat jednotlivé jevy v dějinách evropského soukromého práva.

S. Balík

L. P. Marcu, P. Gogeanu, A Concise History of Romanian Law, Scientific and Encyclopaedic Publishing House Bucharest 1981, 86 s.

Anotovaná práce si klade za cíl stručně informovat o historii státu a práva na území dnešního Rumunska od starověku až do současnosti. Podle výběrové bibliografie (str. 69—73) lze usuzovat, že je prvním pokusem tohoto druhu, vydaným ve světovém jazyku.

Prvé dvě kapitoly z období starověku a feudalismu od L. P. Marca jsou spíše orientačním přehledem politických dějin, třetí část od téhož autora, zahrnující období 1848—1944, pojednává uceleně o vývoji ústavního práva, pramenů práva i právních učeních.

Významnou osobností rumunských dějin byl kníže Alexander Cusa, za jehož vlády došlo k vydání nové ústavy r. 1864, reformě soudnictví a správy, k vydání občanského a trestního zákoníku v r. 1864 a občanského soudního řádu z r. 1865, ovlivněných zejména francouzskými kodexy. K nim se r. 1887 připojil obchodní zákoník, vycházející z italského vzoru z r. 1882.

Po první světové válce došlo k rozšíření státního území, což s sebou přineslo i problém unifikace právního řádu.

10. ledna 1920 Rumunsko vstoupilo do Společnosti národů a účastnilo se na řadě mezinárodních smluv.

Závěrečná kapitola z pera P. Gogeanu je věnována vývoji od konce II. světové války do současnosti, mj. ústavním změnám, reorganizaci správy i základním právním předpisům jednotlivých odvětví, např. prvnímu zákoníku práce z 8. června 1950 aj.

Vzhledem k rozvržení a rozsahu kapitol lze práci doporučit spíše zájemci o dějiny státu a práva po r. 1848.

S. Balík ml.

Sborník prací z dějin státu a práva (Sammelband zur Staats- und Rechtsgeschichte). Uspořádal Karel Malý, Praha (Univerzita Karlova), 1979, 205 stran

Česko-německý „*Sborník prací z dějin státu a práva*“ je společným dílem českých a německých právních historiků, působících na právnických fakultách v Praze a Berlíně (NDR).

Kromě stručné úvodní poznámky akademika V. Vaněčka zahrnuje osm příspěvků, zabývajících se, s výjimkou článku H. Schödera, o historické metodě F. K. von Savignyho, právněhistorickými tematy. Tyto příspěvky spadají tematicky do různých úseků vědy o dějinách státu a práva. Práce českých autorů se zaměřily na analýzu Le Chapelierova zákoníka z r. 1791, na právní úpravu školské, osvětové a spolkové činnosti národnostních menšin v buržoazní ČSR, na pravomoc říšského protektora v Čechách a na Moravě v oblasti zákonodárství a konečně na problematiku sovětského pozemkového práva a socialistické přeměny zemědělství v letech 1918—1920. Nehledě na zmíněný článek H. Schrödera, zaměřili se němečtí autoři na problematiku pojetí historických forem feudálního a buržoazního státu v marxisticko-leninské vědě o státu a právu, na vývoj městské samosprávy v XIX. století a úlohu zákonodárné činnosti Prozatímní lidové sněmovny NDR při rozvíjení socialistického právního řádu atd.

I když škála zvolených témat je poměrně široká, představuje sborník jako celek nepochybně přínos jak pro českého, tak pro německého čtenáře, který může být informován o problematice českých článků pomocí německých souhrnů. V této souvislosti stojí za úvahu požadavek důslednějšího dořešení otázky souhrnů (résumé) ve dvou- či vícejazyčných publikacích.

S. Balík

Elemér Pólay, Ursprung, Entwicklung und Untergang der Pandektistik (Původ, rozkvet a zánik pandektistiky), Acta Universitatis Segediensis de Attila József Nominatae, Acta Iuridica et Politica, tomus XXVIII, fasciculus 10, Szeged 1981, strán 100

Prezentovaná publikácia aj u nás dobre známeho maďarského romanistu je prvou svojho druhu v marxistickej vede dejín práva, ktorá uceleným spôsobom spracúva pandektistické obdobie nemeckej náuky súkromného práva. Pólay sa otázkam pandektistiky venuje už niekoľko rokov, najmä však z aspektu jej vplyvu na maďarskú vedu súkromného práva, o čom už vydal niekoľko článkov ako aj samostatnú štúdiu: „A pandektisztika és hatása a magyar magánjog tudományára“, Acta Univ. Szegediensis, Acta Jur. et Pol., t. XXIII, f. 6, Szeged 1976. Tentoraz posudzovaná práca je rozdelená na dve kapitoly: 1. *Pojem pandektistiky*, 2. *Dejiny pandektistiky*.

Na začiatku prvej časti Pólay charakterizuje pandektistiku ako nemecko-rímsku náuku súkromného práva opierajúcu sa o doktrínu obyčajného (živého) práva (*Doktrin des gemeinen Rechts*), ktorá geneticky vychádza z justinianskej kodifikácie a z kritickej analýzy Digest. Tento vedecký smer svoje pomenovanie odvodzuje práve z Digest (grécky *Pandektae*), avšak bezprostredne z Puchtovho diela „*Pandekten*“ (1838). Prvotným impulzom vzniku tejto antipozitivistickej náuky bol vznik nemeckej historickoprávnej školy na čele so Savignym. Uvedené základné vymedzenie slúži autorovi k tomu, aby stanovil vzťah pandektistiky k iným jurisprudenciálnym smerom. Správne píše, že školu glosátorov, ani komentátorov nemožno považovať za pandektistiku, a to nielen preto, že tieto vznikli na talianskej pôde, ale najmä preto, že zahrnovali do zorného uhľa svojho skúmania verejné právo, na čom sa vlastne zakladal ich praktický význam. Rovnako ani vedu nemeckých právnych praktikov (*Kameraljuristen*) nemožno považovať za pandektistiku, nakoľko nimi vypracovaná *Usus modernum Pandectarum* (Stryk — 1690—1712) bola vcelku izolovaná od *Corpus Iuris* a neinkorporovala len právo súkromné v užšom zmysle, ako je tomu u predstaviteľov historickoprávnej školy, ale jeho extenzívnym výkladom aj právo procesné a lénne. Kazuistika a právny partikularizmus zastávaný týmto smerom boli navyše nezlučiteľné s náukou obyčajného práva, z ktorého pandektistika metodologicky vychádza. Z tohto aspektu autor traktuje aj prirodzenoprávnu školu, ktorá bola nielenže výslovne pozitivistická, ale zahrňovala aj prvky verejného práva, v oblasti ktorého mala dokonca väčší vplyv ako na súkromné právo. Napokon sa v prvej kapitole autor venuje ešte terminologickému pojmu „nemecká pandektistika“. Presvedčivo v tejto súvislosti dokazuje, že pandektistika nepredstavuje rydzo nemecký jav. Preto možno hovoriť aj o pandektistike rakúskej, gréckej a ruskej, ale aj maďarskej (uhorskej), veď už v 19. storočí možno na území Maďarska nájsť výrazné vplyvy pandektistiky.

V druhej časti diela autor najprv z marxistického hľadiska analyzuje spoločensko-ekonomické, politické a filozofické podmienky vzniku a rozkvetu pandektistiky. Pandektistiku vymedzuje ako romanistickú vetvu historickoprávnej školy nemeckého súkromného práva 19. storočia, ktorá slúžila záujmom vznikajúcej buržoázie v období liberalistického vývoja kapitalizmu, opierala sa o kritické prehodnotenie prameňov justinianskeho práva a o učenie komentátorov, *Usus modernus* nemeckej prirodzenoprávnej školy a Kantovu idealistickú filozofiu. Následne stanovuje tri základné historické etapy vývoja tohto vedeckého smeru: a) rozkvet pandektistiky v prácach F. C. von Savignyho a C. F. Puchtu (1803—1853); b) jej vnútorná diferenciácia na dogmatickú vetvu (B. Windscheid) a vetvu záujmovej jurisprudencie (R. von Ihering); c) zánik pandektistiky (1900) zmenšením významu oboch, ale najmä jej dogmatického smeru.

Pokiaľ ide o stúpcov historickoprávnej školy — Savignyho a jeho žiaka

Puchta, ich teória vzniku práva (*Rechtsentstehungstheorie*) sa opierala o antické rímske právo a zdôrazňovala primát obyčajového (živého) práva a brzdila tým kodifikáciu. Napriek tomu autor akcentuje jej vklad pre vytvorenie pandektného systému súkromného práva (ktorý dodajme prežíva v systematike súčasného občianskeho práva dodnes), rozpracovanie náuky subjektívneho práva, právnych vzťahov, právnickej osoby, právneho úkonu, držby, zodpovednosti a dedičskej postupnosti. V tejto súvislosti Pólay podčiarkuje všeobecne známu dilemu, ktorá vychádza z toho, že aj koncepcia vzniku práva slúžila k vybudovaniu dogmatických základov pre dispozície s hnutelným vlastníctvom a kontraktnej slobody strán zmluvného vzťahu, predsa neprekročila medze feudálneho vlastníckeho práva, hoci na druhej strane slúžila svojou individualistickou, vôľovo-centrickou koncepciou aj záujmom nastupujúcej buržoázie.

Spoločensko-ekonomické zmeny v polovici minulého storočia v Nemecku spôsobili, že od pandektistiky sa oddelila romanistická historická škola⁷ (Momm-*sen*), ktorá sa zároveň stala samostatnou vedeckou disciplínou. Avšak aj vo vnútri jej germanistickej vetvy došlo k interpolácii: ku vzniku jej *dogmatického smeru*. Tento mal blízko ku Kantovej filozofii, k záujmom monopolistického kapitálu, opieral sa o metódy Puchtom vypracovanej konštrukčnej jurisprudencie (*Konstruktionsjurisprudenz*), ktorá — v koncepcii dogmatikov traktovaná ako pojmová jurisprudencia (*Begriffsjurisprudenz*) — chápe systém práva ako uzavretý logický celok, pričom čiastkové pojmy odvodzuje z pojmu práva ako axiómy. Dogmatický smer pandektistiky aj keď musel akceptovať požiadavku na zjednotenie nemeckej ríše a záujmy monopolistického kapitálu opustením primátu obyčajového práva, zmienením vôľovocentrického náhľadu a uznaním potreby kodifikácie, predsa podľa Pólaya zostal naďalej súkromnoprávnou vedou liberalistického kapitalizmu, a teda i oficiálnym smerom pandektistiky.

Záujmová jurisprudencia (*Interessenjurisprudenz*) prezentovaná prácami R. von Iheringa pružnejšie reagovala na požiadavky svojej doby: odstránenie obyčajové práva, kodifikáciu a opustenie vôľovocentrického hľadiska. Opierajúc sa o pozitivistickú Comtovú filozofiu, odklonil sa tento smer od konštrukčnej jurisprudencie a nahradil ju kriticko-teologickou metódou. Podľa mienky Pólaya to vyplynulo aj preto, že Ihering čoskoro pod vplyvom heglovej filozofie spozoroval sociálne protirečenia kapitalizmu, za právom už videl donucovaciu moc štátu a v právnych normách prostriedok slúžiaci na dočasné zmierenie proti sebe postavených záujmov. Ak keď Ihering nemohol mlčaním obísť protirečenia svojej doby, jeho pandektistika vychádzajúca z kritiky justinianského práva a historickoprávnej školy nemeckého súkromného práva, predsa slúžila záujmom monopolistického kapitálu.

Nadobudnutím účinnosti nemeckého BGB (1. 1. 1900) pandektistika ako nemecko-rímska súkromnoprávna veda 19. storočia stratila svoju opodstatne-

nosť, aj keď BGB je vo svojej podstate tzv. normatívnou učebnickou pandektizmu, dokonca jeho produktom. Pólay v tejto súvislosti poukazuje na tú paradoxnú situáciu, že aj keď Iheringova pandektistika obsahovala veľa pokrokových elementov, nemala rozhodujúci vplyv na konečné znenie BGB, ale naopak, s dobou nadržiaci krok dogmatický smer, najmä prostredníctvom Windscheidovej učebnice pandektizmu (Lehrbuch des Pandektenrechts, Düsseldorf 1871) v mnohých smeroch obsahovo stvárnila jeho konečnú verziu. To bolo podľa nášho názoru do značnej miery ovplyvnené konzervatívnym zmýšľaním so značným politickým vplyvom disponujúcich pruských junkerov.

Na záver sa žiada poznamenať, že Pólayiho práca predstavuje cenný prínos marxistickej historickoprávnej vedy k odhaleniu spoločensko-ideologických determinantov vzniku a rozkvetu pandektistiky ako nemecko-rímskej náuky súkromného práva. Dielo je prehľadne členené a písané ľahko zrozumiteľným spôsobom s početnými odkazmi na spracúvanú literatúru. Výhrady možno mať len k nemeckému prekladu diela, ktoré je na niektorých miestach písané ťažkopádnyimi, popisnými zvratmi, aké sa v hovorenej nemčine nepoužívajú. To však nemôže znížiť jeho celkovú odbornú a najmä ideologickú úroveň.

Imrich Fekete

Světlana Kalešniková, Otázka uznání SSSR de iure v politice Československa v letech 1924—1926, Academia, Praha 1983, 135 stran

Problematika československo-sovětských vztahů nepatří rozhodně mezi opomíjené otázky naší historiografie. Obsáhlé práce na toto téma publikovali např. V. Král, Z. Sládek, Č. Amort, k dispozici je též množství článků a studií i bohaté edice dokumentů. Přesto se nedá říci, že by tato oblast byla již zcela vyčerpaná. Dokazuje to právě monografie S. Kalašnikové, která je věnována vývoji vzájemných vztahů v období vzniku obou států do poloviny 20. let.

V jejím úvodu je zdůrazněn fakt, že vinou Československa nebyl počátek poměru obou zemí nijak dobrý. Ačkoli v roce 1919 došlo formálně k ukončení vojenských akcí, neopustili naši politici myšlenku likvidace sovětského režimu. Autorka zde správně upozorňuje na to, že reakční křídlo, představované zejména skupinou kolem Kramáře, naléhalo na pokračování ve vojenské intervenzi, zatímco tzv. hradní skupina, která nebyla mladé sovětské republice též nijak nakloněna, se obávala, že by toto dobrodružství mělo za následek přílišnou radikalizaci mas a proto je neuskutečnila. Jejím plánem bylo navázat hospodářské styky a jejich prostřednictvím přispět k obnovení starých poměrů.

V tomto duchu zahájilo Československo v roce 1920 jednání se sovětským Ruskem, jež se nejprve týkala otázek repatriace (ještě v tomto roce byly v obou zemích zřízeny příslušné mise). Další vývoj ovlivnil celý komplex mezinárodních událostí, jakými byly např. spory ČSR, Polska a Maďarska o vytýčení

hranic, boj Francie o hegemonii v Evropě, utvoření Malé dohody a další, jakož i naše vnitropolitické dění (konkrétně boj o charakter republiky). K rozhodujícím faktorům však autorka správně řadí to, že se sovětská republika dokázala ubránit vnější i vnitřní kontrarevoluci a donutila kapitalistický svět, aby ji respektoval. To se projevilo v tom, že řada států navázala s RSFSR na přelomu let 1920 a 1921 různé formy styků. Mezi nimi nechybělo ani Československo, které na jaře 1921 zřídilo v Moskvě obchodní misi. Na druhé straně se pokusilo ve stejném období využít akce pomoci hladovějícímu Rusku k politickému nátlaku a poskytlo u nás platformu pro činnost reakční ruské emigrace.

K dalšímu posunu došlo v roce 1922 v souvislosti s jednáním Janovské konference a uzavřením rapallské dohody, které dovedly dr. Beneše k tomu, že dojednal obchodní smlouvu. V této souvislosti práce seznamuje se složitými jednáními uvnitř koalice, která vyústila, jak říká autorka v to, že politické strany ji nakonec přijaly s okázalou rezervovaností.

V roce 1924 uznala Anglie a po ní i některé další státy SSSR *de iure*. Tato okolnost vedla i československou diplomacii k oživení úvah o normalizaci vztahů se Sovětským svazem. Proti těmto úvahám se však od počátku postavilo pravé křídlo národní demokracie a některé podnikatelské kruhy. Situaci, která se nyní vytvořila, shrnuje autorka takto: ministr zahraničí dr. Beneš byl pro uznání, protože tím chtěl docílit posílení pozice Československa, které mělo v jeho představách hrát úlohu mostu mezi východem a západem. Tuto koncepci však neprosazoval důsledně, neboť se obával odporu jak části domácích politiků, tak i Francie a malodohodových spojenců. S. Kalašniková dospívá k závěru, že by nakonec mohl uznání SSSR docílit, ale musel by obětovat svoji kariéru, což nebyl ochoten postoupit.

Další vývoj ovlivnil tzv. rýnský garanční pakt z října 1925, jež byl jedním z projevů návratu Německa do evropské politiky a naznačil nebezpečí pro Československo. Avšak ani tentokrát nedovedl E. Beneš jednání o vyřešení „ruské otázky“ k úspěšnému konci. O tom, že na ní měly zájem podnikatelské kruhy svědčí fakt, že právě v tomto období neobyčejně vzrostly obchodní styky obou zemí.

Poslední kapitola práce popisuje jednak průběh jednání o uznání SSSR *de iure* v letech 1925—1926, jednak objasňuje příčiny jejich krachu. Ačkoli autorka přesvědčivě dovozuje, že v současné situaci nebylo zásadních mezinárodních překážek pro uzavření smlouvy a dokonce i většina našich politických stran se k této otázce stavěla kladně, nebylo nakonec dosaženo pozitivního výsledku. Příčin bylo několik: E. Beneš se totiž pokusil Sovětský svaz vydírat v otázce náhrad za vyvlastněný majetek, přičemž kalkuloval, že tento se ocítne v izolaci a bude nucen k ústupkům. Tento záměr mu však nevyšel. Dále zde byly důvody vnitropolitické. Benešovi se totiž nepodařilo získat souhlas pravého křídla národní demokracie i dalších měšťáckých stran, které se měly stát

členy rysující se vlády panské koalice. Proto skončila jednání ve slepé uličce a Československo uznalo SSSR *de iure* až v roce 1934.

S. Kalašnikové se nepochybně podařilo splnit záměr, který při zpracování této knihy měla: ukázat československo-sovětských vztahů v širokém kontextu evropského, resp. světového dění. Přitom nezůstala jen na popisu vnějších jevů, ale hluboce analyzovala jejich reálné pozadí, dané jak obecnými politicko-hospodářskými zájmy, tak i osobními ambicemi jednotlivých představitelů tehdejšího politického života. Vycházela přitom ze studia rozsáhlé pramenné základny i četné literatury.

Pavel Mates

Pavel Mates, Vývoj volebního práva v buržoazním Československu, Brno, Univerzita J. E. Purkyně 1981, strán 231

V edícii Spisy Právnické fakulty J. E. Purkyně v Brně vyšla práce mladého právneho historika dr. Pavla Matesa, CSc., ktorá sa zaoberá vývojom volebného práva v buržoáznom Československu v období rokov 1918—1938. Je to po práci doc. F. Siváka „Z bojov KSČ proti buržoáznemu parlamentarizmu“ ďalšia práca, ktorá je tematicky venovaná problematike buržoázneho parlamentarizmu a je príspevkom k hlbšiemu poznaniu dejín štátu a práva ČSR v medzi vojnovom období. Prínos recenzovanej práce je najmä v tom, že podrobne rozoberá problematiku, ktorej komplexné spracovanie v našej marxistickej historickej literatúre absentovalo.

Prvá kapitola práce je venovaná vývoju volebného práva v rokoch 1848—1914. V štyroch subkapitolkách sa v nej venje pozornosť rozboru idey a reality volebného práva v rokoch 1848—1914, problematika volebného práva od Bachovho absolutizmu k Badeniho reformám, vyvrcholenie boja za všeobecné volebné právo a v závere skúma volebné právo v Uhorsku v rokoch 1848—1913.

V druhej kapitole skúma autor volebné právo v období vzniku buržoázneho Československa a člení ju tematicky na dve časti — v prvej skúma zákon o volebnom práve do obcí a ďalšiu venuje problematike volieb do parlamentu, župných a okresných zastupiteľstiev.

Vývoj volebného práva v 20. rokoch skúma autor v tretej kapitole vychádzajúc z novej objektívnej situácie, ktorá našla svoj odraz aj v politickom živote krajiny, prejavila sa v zásahoch do politického života (napr. prijatie zákona na ochranu republiky č. 50 zb. z roku 1923, prevedenie nedemokratickej správnej reformy v roku 1927 a pod.), a v priebehu 20. rokov došlo aj k vydaniu rady zákonov, ktoré znamenali v každom ohľade zhoršenie volebného práva, obmedzenie jeho buržoáznodemokratických zásad (napr. zák. č. 205 a 206 zb. z 15. októbra 1925, zák č. 56 zb. z 8. apríla 1927). V práci sa správne hodno-

tí, že zmeny, ku ktorým došlo vo volebnom práve v priebehu 20. rokov, boli len predzvesťou opatrení, ktoré previedla koalícia reformistických a pravicových strán v 30. rokoch pod heslom tzv. silnej demokracie.

Zhoršenie volebného práva v 30. rokoch skúma autor v ďalšej časti recenzovanej práce vychádzajúc z toho, že kríza urýchlila proces diferenciácie vo vnútri buržoázie, kde zosilnelo postavenie finančného kapitálu na úkor liberalisticky orientovaného krídla, ktoré si zúfalo snažilo udržať svoje pozície. Východisko z tejto situácie hľadala vláda v sústave opatrení znamenajúcich trvalý odklon od buržoáznodemokratických foriem smerom k nezakrytej diktatúre finančného kapitálu a politickej reakcie. Trendu obmedzovania demokracie neušlo ani volebné právo (zák. č. 122 zb. z 12. 7. 1933 o zmenách volebného poriadku do obcí, zák. č. 270 zb. z 20. 12. 1934 o voľbách zemských a okresných zastupiteľstiev a o ich funkčnom období a pod.). KSC varovala pred nebezpečením ďalšieho obmedzovania demokracie i pred hrozbou straty národnej a štátnej samostatnosti.

V samostatnej kapitole rozoberá autor podrobne návrhy buržoázných a reformistických strán na zmenu volebného práva, ktoré smerovali buď k zmene jeho dielčích inštitútov resp. i celého systému.

Záverečná kapitola práce je venovaná volebnému súdu a politickým stranám a autor sa v nej zaoberá organizáciou a príslušnosťou volebného súdu a postavením politických strán vo voľbách.

Recenzovaná práca je napísaná na základe štúdia bohatej literatúry marxistickej i dobovej, autor využil všetky možnosti získania i pramenného materiálu — archívneho i publikovaného a jeho využitie v práci. Okrem vedeckého prínosu môže byť práca využitá i v pedagogickom procese na vysokých školách.

L. Hubenák

*Dejiny zahraničnej politiky ZSSR**

Kolektívne dielo popredných sovietskych autorov podáva podrobný, všestranný rozbor zahraničnej politiky ZSSR, jej históriu za obdobie šesť decénií — od roku 1917 do roku 1976. Kniha má poslúžiť k hlbšiemu pochopeniu zahraničnej politiky ZSSR, pretože, ako zdôvodňujú autori, „je treba poznať nielen to, ako sa robí súčasná politika, ale i celý jej minulosť, pretože dejiny pomáhajú hlbšie pochopiť dnešok . . . a čím lepšie a správnejšie bude sovietska politika pochopená, tým viacej priateľov získa“.

Autori v úvodnej časti charakterizujú sovietsku zahraničnú politiku a jej odlišnosti od zahraničnej politiky kapitalistických štátov. Vychádzajú z faktu,

§ *Dějiny zahraniční politiky SSSR 1917—1945*, I. díl, s. 625; 1945—1976, II. síl s. 790, Svoboda, Praha 1981. Za redakce A. A. Gromyka a B. N. Ponomorjova.

že v priebehu stáročí a dokonca tisícročí, od starých dôb, kedy na zemi vznikli štáty, bola ich vnútorná a zahraničná politika, ktorá riadila vzťahy k ostatným štátom, určovaná záujmami vládnych vykorisťovateľských tried a napriek všetkej rôznosti meniacich sa sociálnych a politických foriem bola zahraničná politika vždy a všade zbraňou vykorisťovateľskej menšiny. Situácia sa od základu zmenila po víťazstve Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie v Rusku, kedy po prvý raz v dejinách vznikla celkom nová zahraničná politika, ktorá neslúžila vykorisťovateľom, ale pracujúcim — robotníckej triede, ktorá sa chopila moci v štáte a predstavovala záujmy všetkého pracujúceho ľudu.

Dejiny zahraničnej politiky ZSSR prešli dvoma základnými etapami — konštatuje sa v práci. *Prvé obdobie* zahrňuje časový úsek od Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie do odpadnutia viac ako desať krajín Európy a Ázie od kapitalizmu, t. j. približne do konca druhej svetovej vojny. Víťazstvo ZSSR nad fašistickými agresormi, víťazstvo ľudových revolúcií vo viacerých krajinách Európy a Ázie zahájilo *druhú veľkú etapu* v rozvoji sovietskej zahraničnej politiky.

Prvý diel recenzovanej práce zahrňuje obdobie rokov 1917—1945 a vnútorne sa ďalej člení na trinásť kapitol. *Druhý diel* recenzovanej práce je venovaný najnovšiemu obdobiu (1945—1976), obdobiu od víťazstva nad fašizmom v druhej svetovej vojne až po súčasnosť a je vnútorne členená na 20 kapitol. Na záver oboch zväzkov sú publikované z hľadiska čitateľa veľmi cenné prehľadné chronologické tabuľky najvýznamnejších zahraničnopolitických udalostí, ďalej prehľad diplomatických stykov ZSSR ako aj menný zemepisný register, ktoré umožňujú rýchlu orientáciu v práci.

Recenzovaná práca približujúca čitateľom dejiny zahraničnej politiky ZSSR za obdobie šesťdesiatych rokov je dokladom toho, že sovietska zahraničná politika má za sebou dlhú, zložitú, avšak úspešnú cestu. Táto zdarilá, obsiahla, vedecky fundovaná práca, ktorá sa iste stretne s pozornosťou a záujmom aj nášho čitateľa, každého kto sa zaujíma hlbšie o problematiku medzinárodných otázok a vzťahov, je svedectvom toho, že plodné výsledky sovietskej zahraničnej politiky a ďalšie veľké zvýšenie medzinárodnej prestíže Sovietskeho zväzu v posledných rokoch sú najlepším dokladom správnosti zahranično-politickej línie KSSZ, ktorá vychádza z vedeckej analýzy medzinárodnej situácie a z ideí marxizmu-leninizmu.

L. Hubenák

Oživení ve světě buržoazní právní historie?

Máme zde na mysli obraz určitého sotva popíratelného rozmachu, jak se podává z posledních svazků tradičního, ba klasického, dnes už více než stoletého a v našich zemích všeobecně známého trojřadového periodika, které nese jmé-

no Savignyho a je také s naší právní historiografií spjato za dlouhou dobu své existence mnoha kladnými pouty. Omezíme se v této úvaze na svazek věnovaný germanistice, a to ukázkově,¹⁾ neboť máme za to, že jde o obraz v současné době *typický* a že pozitivní odpověď na otázku v nadpisu položenou dala by se doložit nejen z obou dalších „oddělení“ (Abteilungen) uvedené edice, romanistického a kanonistického, posledních let, ale i z jiných u nás dostupných právněhistorických periodik Západu.

Lze především konstatovat, že ožila právní historie v oblastech, kde se donedávna v tomto ohledu jevily známky stagnace. V r. 1979 vydal např. stockholmský Institut pro právněhistorické bádání VI. svazek sborníku nazvaného „Rätts-historiska Studier“, v němž mimo jiné prokazuje oživení severské právněhistorické práce — včetně Islandu — obsáhlá dokumentace o jednání skandinávského právněhistorického kongresu, který se konal v r. 1977 v Uppsale.²⁾

Pokud jde o naše nejbliží západní sousedství, v Německé spolkové republice objevila se dokonce nanejvýš potřebná (platí i pro naše poměry) obrana znalostí středověkých právních dějin jako závažné složky historické vědy vůbec (Ingo Fiedler, *Die Bedeutung der mittelalterlichen Rechtsgeschichte für den Geschichtsunterricht*, Dortmund, 1980, 451 str.³⁾

Podobně jako u nás, ukazuje se i na Západě, že pro širší veřejnost jsou velmi atraktivní díla zabývající se, jakkoli i na vysoké vědecké úrovni, právní archeologií, etnografií a folkloristikou. Svědčí o tom např. bohatý a pestrý sborník uspořádaný L. Carlenem (*Forschungen zur Rechtsarchäologie und rechtlichen Volkskunde II*, Curych 1979, 200 str.),⁴⁾ stejně jako reprint klasické speciální práce o „rukavici v právu“ z r. 1935.⁵⁾

Pro současné oživení v buržoazní právní historii je příznačná i řada jiných větších i menších nových prací. Např. ten, kdo se zajímá o minulost státu a práva ve světovém měřítku, sotva bude moci napříště opominout velké syntetické dílo belgického Johna Gilissena „*Intoduction Historique au Droit*“ (Brusel 1979, 574 str.), i když jeho těžiště je zvláště v otázkách právních pramenů od 13. století a v problematice práva soukromého.⁶⁾

¹⁾ *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte*, sv. 98, *Germanistische Abteilung*, Wien — Köln — Graz, 1981, 490 str. (Dále jen L. c.)

²⁾ L. c., 329—390. Kongres měl účastníky z Dánska, Finska, Islandu, Norska a Švédska.

³⁾ L. c., 449—450. Jde o knihu o to pozoruhodnější, že její autor je odborník ve věcech pedagogiky, ovšem dobře právněhistoricky poučený.

⁴⁾ L. c., 452—454, zde také dobré postřehy a podněty z pera G. Kochera. — Metodologický příspěvek má v Carlenově sborníku i polský badatel W. Maisel. (K tomu srov. v *Právněhistorických studiích*, 16, 1971, 255 a d. stať K. Adamové).

⁵⁾ L. c., 454—455. Část původního nákladu této knihy B. Schwinekörpera byla zničena za války.

⁶⁾ Dílo má podtitul „*Esquisse d'une histoire universelle du droit. Les sources du droit depuis le XIIIe siècle. Elements d'histoire du droit privé*“. — L. c., 314—317, s četnými připomínkami recenzenta J. Bärmanna.

Stejně dobře nasvědčuje obnovenému zájmu o dějiny státu a práva pozornost věnovaná příslušné problematice v „Lexikonu des Mittelalters“, který počal vycházet v nakladatelství Artemis (Curych—Mnichov) a kde v sešitech 8—10 (1981) jsou i větší hesla Baron, Basilejská kompaktáta, Bauordnung, Beamtenwesen, Bergrecht, Besitz atd.⁷⁾ Zajisté nalezneme zde záhy i heslo Böhmen! Připomeňme v této souvislosti i úspěšné další pokračování právněhistorické encyklopedie, jak jsme ji uvítali (Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte) v jejich počátcích už před téměř dvaceti lety.⁸⁾

Zvýšenému zájmu o minulost státu a práva odpovídá i náročná edice Wissenschaft und Kodifikation des Privatrechts im 19. Jh., jejíž čtvrtý a pátý díl (Frankfurt a M. 1979—1980) po zásluze je rovněž kladně hodnocen v citovaném svazku Savigny-Zeitschriftu.⁹⁾

V tomto rozmachu právněhistorické tvorby nezůstává stranou ani vývoj specifiky sociální, jak se jej pokoušejí zachytit nová díla vzniklá kolektivní mezinárodní spoluprací např. k dějinám měst, měšťanstva a městského práva, kde nechybí ani účast českého právního historika Jiřího Kejře. Citovaný svazek Savigny-Zeitschriftu zaznamenává hned čtyři takováto díla, o nichž se vesměs referuje příznivě.¹⁰⁾ Sem patří koneckonců i monografie o dějinách čeledi z pera Thomase Vormbauma (Berlín, 1981, 425 str.) postavená na zcela správné tezi, že institut čeledi byl pokračováním předkapitalistických společenských formací.¹¹⁾

Ke zvláště hledané a zřejmě i v širší veřejnosti oblíbené tématice náleží dějiny Byzance a její kultury, včetně jejího pozoruhodného odkazu politického a právního. Odtud už třetí vydání souboru statí Wenera Ohnsorge, jež vyšlo r. 1979 a je věnováno vztahům mezi východním římským císařstvím a Západem a speciálně dějinám císařství samého a jeho právní kultuře.¹²⁾

Oživení v buržoazní právní historii přineslo ve střední Evropě výborné výsledky zejména pokud jde o dějiny habsburských zemí. Uveďme alespoň tři ukázky, jež mají význam bezprostředně pro nás a neměly by uniknout pozornosti nejmladší generace českých právních historiků. Široce založenou práci, v níž je využito archívních materiálů od počátku 18. století, vylíčil Michael Loschelder vznik a význam josefínského soudního řádu z r. 1781. V důkladné recenzi z pera H. Hofmeistera se poukazuje na to, že tu došlo ke konfrontaci

⁷⁾ L. c., 448—449.

⁸⁾ *Právněhistorické studie* 12, 1966, str. 276.

⁹⁾ Str. 422—425; sv. 4 (o vlastnictví v rámci rozvinuté industrializace); str. 434—436, sv. 5 (novodobé dějiny peněz a bankovníctví).

¹⁰⁾ L. c., str. 355—357. Kejřův příspěvek je ve sborníku redigovaném B. Töpferem (Berlín 1980).

¹¹⁾ L. c., str. 439. — Jak mám za to, je tu nejen přímá souvislost s feudalismem, ale v mnoha směrech i se společenským řádem otrokářským.

¹²⁾ *Abendland und Byzanz. Gesammelte Aufsätze*, Darmstadt 1979, 537 str. (Předchozí vydání 1958 a 1963). L. c., str. 317—318.

česko-moravského procesu s principy platnými v rakouských zemích, což vedlo k jakési „pozdní recepci“ obecnoprávních procesních zásad.¹³⁾

Druhá z prací právě zmíněných analyzuje činnost česko-rakouského nejvyššího soudu zřízeného r. 1749 a známého jako „Oberste Justitzstelle“. Zabývá se nejen vlastní judikaturou tohoto tribunálu, ale také jeho působením v oblasti legislativy od jeho založení až do r. 1811. Věnuje jí po zásluze kladnou recenzi H. Strakosch.¹⁴⁾

Třetím závažným edičním počinem, jehož obsah je pro nás právněhistoricky mimořádně důležitý, jsou protokoly vídeňské ministerské rady z let 1848—1867, které právě dospěly dalším svazkem k období od 15. března do 9. října 1853. Neváháme i tuto edici a konkrétně tento její díl¹⁵⁾ považovat za dobrý doklad oživení v současné buržoazní právní historii.

V. Vaněček

Universytet Slaski, Studia Iuridica Silesiana, Katowice 1980, s. 144

Siedme právnické štúdie, ktoré obsahujú vedecké práce šiestich právnych historikov z katovickkej univerzity a jedného slovenského právneho historika — doc. Bianchiho, Dr.Sc., z Ústavu štátu a práva SAV, vydala v roku 1980 Sliezka univerzita v Katoviciach. Svojim rôznorodým obsahom predkladajú nášmu čitateľovi podnety nielen k porovnaniu, ale aj k širšej vedeckej diskusii.

Pre československých právnych historikov je veľmi podnetná štúdia Jana Baszkiewicza *Trvanie a zmena v politickej kultúre v období revolúcie — príklad francúzskej revolúcie*. V súvislosti s tematikou právnohistorickej konferencie Sociálne revolúcie a právo, ktorá bola v októbri 1980 s Smoleniciach, sa ponúkajú pre právnych historikov zaujímavé aspekty na revolučné procesy ničenia starého, ale aj na procesy adaptácie. Autor v štúdii poukázal na zmeny, ale aj na súčasné predlžovanie niektorých elementov z predchádzajúcej politickej kultúry a ľudských vzťahov. Taktiež autor vyzdvihol dva nové a progresívne prvky revolučnej kultúry presadzované vo francúzskej revolúcii. Prvým bolo úsilie o prevahu politiky vo verejnom živote a kritika občianskej indiferečnosti. Druhým bola snaha o jednotu, ako reakcia na divide et impera. Ako celok prešli tieto dva prvky i do socialistickej revolúcie.

Slovenský právny historik Leonard Bianchi oboznámil poľských čitateľov v štúdii *Občianske a politicé práva v buržoáznej Československej republike*

¹³⁾ L. c., 394—399. Kniha má názov „Die österreichische allgemeine Gerichtsordnung von 1781“ a vyšla v Berlíne 1978 (214 str.)

¹⁴⁾ L. c., 399—402. G. K o c h r, „Höchstgerichtsbarkeit etc.“, Wien—Köln—Graz 1979, 268 str.

¹⁵⁾ L. c., 408—410 (H. Balt). Edice nese označení „Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848—1867“ a uvedený její díl vyšel ve Vídni (Österreichischer Bundesverlag) 1979.

o. i. s faktami, že občianske práva a slobody zakotvené v ústave z roku 1920 boli ohrozené zákonmi, prevzatými do československého právneho poriadku z Rakúsko-uhorskej monarchie.

Centralistickými unifikačnými celopoľskými snahami sa zaoberal vo svojej štúdii *Navrhované prostriedky unifikácie sliezskeho právneho systému s celopoľským*, Jozef Ciagwa.

V štúdii *Národ, ako suverén v poľskom politickom myslení stanislavovskej epochy (1764—1795)* poukázal Ryszard Dragan v súvislosti s reformami, ktoré mali viesť ku konštitučnej monarchii, na ten dôležitý moment, že reformný vývoj nenarušil feudálnu ekonomickú bázu, výsledkom čoho bolo sústredenie moci v rukách najvyššej šľachty. Týmto vývojom nebol už suverénom celý šľachtický stav, ale predovšetkým najbohatšia a tým najmocnejšia šľachta. Autor tu poukázal na pomalý ale systematický vývoj poňatia suveréna od stavovského k triednemu.

Podnetom pre spracovanie veľmi zaujímavého časového úseku poľských dejín z marxistického hľadiska predkladá vo svojej štúdii *Problematika delenia Poľska a tzv. poľské mýty*, Wojciech Kaute.

V štúdii *Dočasná väzba v povstaní roku 1794* sa zaoberal Adam Litynski povstaleckým zákonodarstvom, ktoré realizovalo v práve po prvý raz v poľských dejinách rovnoprávnosť pred súdom, t. z. likvidovalo pivilégium šľachty zostať na slobode až do vynesenia rozsudku.

Poslednou štúdiou v zborníku je štúdia Danuty Mysliwieckej *Erazmus Rotterdamský a mieri medzi národmi*. V štúdii autorka uviedla konkrétne Erazmove predstavy o zásadách medzinárodného práva, o mierovom riešení medzinárodných sporov, o právnych zárukách suverenity štátnych hraníc a jeho názor o odsúhlasení národa so začatím vojny.

Zborník štúdií právnych historikov nastoľuje rad problémov, ktoré sa v určitých analógiach vyskytovali aj v československých dejinách a vyžadujú si pozornosť pre spracovanie.

K. Zavacká

Problémy dějin a teorie státu a práva (Problemy istorii i teorii gosudarstva i prava). Uspořádal K. Malý, Praha (Univerzita Karlova) 1982, 146 stran

Uvedený sborník je dalším v řadě, zahájené r. 1979 českoněmeckým „Sborníkem prací z dějin státu a práva“ (Sammelband zur Staats- und Rechtsgeschichte).

„Problémy dějin a teorie státu a práva“ jsou rovněž výsledkem mezinárodní spolupráce, tentokrát českých a lotyšských právních historiků a teoretiků státu a práva z právnických fakult v Praze a v Rize.

Česko-ruský sborník zahrnuje kromě dvoujazyčné poznámky uspořadate-

le K. Malého st. jedenáct příspěvků, uveřejněných buď v češtině (5 statí) nebo v ruštině (6 statí). Jak vyplývá už z názvu, jsou věnovány jednak dějinám, jednak teorii státu a práva. Články českých právních historiků zasahují do obecných dějin státu a práva a do dějin státu a práva v Československu. Zabývají se zrušením feudálních institucí v evropských revolučních hnutích XVI. a XVII. století, vývojem nápravy vadných rozhodnutí v českém právu a konečně otázkou tiskové svobody v buržoazní ČSR. Právněhistorické příspěvky lotyšských autorů se zaměřily výhradně na národní dějiny. Zabývají se rozvojem marxistických názorů na stát a právo před revolucí 1905—1907, třídní podstatou buržoazního Lotyšska a zakotvením soudní organizace v ústavním zákonodárství Lotyšské SSR. Příspěvky českých teoretiků státu a práva jsou věnovány vzniku marxisticko-leninské vědy o státu a právu a teoretickým problémům systému práva. Lotyšští autoři věnují pozornost rozpracování teorie socialistického práva v díle P. I. Stučky, principu návaznosti v rozvoji ústavy Lotyšské SSR a problematice sovětů v politickém systému Lotyšské SSR.

Ve svém celku dobře vyvážený sborník přináší čtenáři řadu nových poznatků a přispěje nepochybně i k hlubšímu poznání výsledků vědy o dějinách a teorii státu a práva v obou našich státech.

S. Balík

Kolektiv, Celnictví v Československu. Minulost a přítomnost. Naše vojsko, Praha 1983 (1982), 360 str., 32 str. příloh

Oslavy 25. výročí vzniku Ústřední celní správy ČSSR v r. 1977 se staly příležitostí pro Vl. Horvátha, J. Janáka a Fr. Mainuše, aby pracovníky celní služby seznámili formou interní publikace „Historie celnictví v ČSSR“, (jež zůstala širšímu okruhu zájemců nesnadno dostupnou), s vývojem cel, celní politikou, organizací celnictví a v neposlední řadě také s historií právní úpravy tohoto odvětví státní správy na území ČSSR, od jeho vzniku po přítomný stav.

Autorský kolektiv rozšířený o Sl. Brodessera, M. Pospíšilovou a M. Watzku podstatně doplnil a částečně přepracoval původní text (je škoda, že potřebnou informaci o podílu jednotlivých členů postrádáme) a zpřístupnil ho v anotované práci širšímu okruhu zájemců. Jeho cílem bylo „seznámit čtenáře s dějinami celnictví ve stručné podobě a s důrazem na hlavní otázky“, aniž by si kladl za cíl „postihnout rozmanitost vývoje celnictví do detailů a všech nezbytných souvislostí.“ Obdobně formulované záměry, bránící případným výtkám o nezařazení té či oné látky, jsou celkem obvyklé a plně pochopitelné, zvláště když předmětná kniha je vlastně prvním syntetickým pokusem, zpracovávajícím celní problematiku na našem území komplexně. Otázka, co z nahromaděného pramenného a literárního materiálu vybrat, nebyla však jediným a už vůbec nejdůležitějším problémem autorského kolektivu. Nepodařilo se přede-

vším dosáhnout obsahové vyváženosti všech kapitol. Nejednotnost v chápání předmětu u jednotlivých spoluautorů se projevila např. i v neshodě o vymezení elementárních pojmů „clo“ a „mýto“. Jistě nezbytné exkursy do oblasti produkce zboží, jeho dopravy, obchodu a mezinárodně obchodních operací často převážily nutnou mez potřeby a zatlačily celní otázky zcela do pozadí (viz. kapitola „Počiatky colníctva na Slovensku“). Paralelní líčení vývoje v českém státě a Uhrách se stalo pro autory železným zákonem, aniž by akceptovali jeho odlišnost, což podstatným způsobem narušilo proporcionalitu textu. Někdy je zařazení zvláštní kapitoly o poměrech na území Slovenska věcně neúčelné (viz. „Colnictvo na Slovensku v rokoch 1918—1939“ následuje po kapitole „Období československého celnictví“), jindy je název kapitoly ahistorický (viz. „Colnictvo na Slovensku 1848—1918“).

Přestože nelze práci považovat jednoznačně za odbornou, ale její poslání je jistě také popularizační, musíme upozornit na množství míst, která by si, a to pouze z pohledu právněhistorického, žádala mnohem více vědecké akribie, ať formulační nebo argumentační či v exaktnosti a průkaznosti poznámkového aparátu.

Uvedenými výhradami nechtějí být nijak překryty nepochybné hodnoty knihy, která podává jinak řadu zajímavých informací, místy obsahuje podnětné úvahy a svým pojetím se v naší literatuře, do značné míry průkopnický, vřazuje do stále živějšího zájmu právní historie o dějiny správního práva a jeho jednotlivých odvětví.

V. Kindl

States and Societies, Edited by: David Held, James Anderson, Bram Gieben, Stuart Hall, Laurence Harris, Paul Lewis, Noel Parker, Ben Turok, Oxford, The Open University 1983, first published by Martin Robertson and Company Ltd, str. 629

Knihy představuje soubor studijních materiálů určených posluchačům kursu věnovaného obecným otázkám státu a společnosti. Autoři se zaměřili na studium moderního státu, který se vytvořil v Evropě od počátku 16. století. Vycházejí ze správného předpokladu nutnosti pochopení a podrobné znalosti jeho předchozího vývoje. Kniha je rozdělena na sedm částí. V rozsáhlém úvodu, který je dílem Davida Helda, je podán spíše esejistickým způsobem výklad vývoje názorů na otázky státu, státní moci, státního aparátu, státního občanství, společenských tříd, liberální demokracie atd. Ačkoli autor téma zpracovává z pozic buržoazní právní vědy, poměrně rozsáhlá pozornost je věnována dílům Karla Marxe, Bedřicha Engelse a V. I. Lenina. Každá část je vždy uvedena statí jednoho z editorů, v níž jsou nastíněny hlavní problémy a odůvodněn výběr otištěných materiálů. Počet vybraných textů v jednotlivých kapitolách se

pohybuje od čtyř do osmnácti a tvoří základ publikace. Z hlediska právní historie jsou zajímavé především první dvě části. Ostatní partie jsou zaměřeny především na současnou problematiku státu a možnosti jeho dalšího vývoje.

Do první části nazvané „Klasické koncepce státu“ jsou zařazeny, vedle úvodu Noela Parkera, výňatky z osmnácti spisů obsahující názory na stát, vládu, demokracii, svobodu a lidská práva v posledních čtyřech stoletích. Najdeme zde nejen citace z Machiavelliho Vladaře, Hobbsova Leviathana, Rousseauovy Společenské smlouvy, ale i Hegla, J. S. Milla, Komunistického manifestu, Engelsova Původu rodiny, soukromého vlastnictví a státu. Výběr uzavírá pasáž z Leninova díla Stát a revoluce a Gramsciho Sešitů z vězení.

Druhá část nazvaná „Formování moderních států“ je uvedena přehlednou statí Jamese Andersona. Je věnována formám státu v různých oblastech světa a na odlišných stupních společenského vývoje. Vybrané kapitoly se zabývají širokým okruhem otázek, přes buržoasní revoluce (Francie, Rusko, Čína), význam nacionalismu pro státotvorné snahy, až po kolonialismus a formování afrických států. V příspěvcích této části, ve které jsou hodnoceny specifické aspekty socialistického státu se projevuje buržoasní světový názor autorů.

Zbývající části referované knihy se soustřeďují na díla publikovaná v posledních čtyřiceti letech a je věnovaná současným buržoazním směrům vývoje bádání o státu a společnosti. Okruhy problémů obsažených v těchto částech jsou: Občanství, společnost a stát; Stát a ekonomie; Moc, legitimita a stát; Národní státy ve světovém kontextu; Budoucí směry státu. Ačkoli je obsah těchto pěti částí v řadě případů diskutabilní, obsahuje velké množství cenných informací i z hlediska právní historie 20. století.

Závěrem je nutno ocenit rozsáhlý bibliografický aparát vybraných statí i připojený rejstřík, který umožňuje dobrou orientaci v rozsáhlém svazku obsahujícím velmi široké spektrum informací. Skutečnost, že převážná většina vybraných textů představuje jednotlivé kapitoly nebo části rozsáhlejších děl, by měla vést čtenáře k zájmu o další studium oboru i citovaných děl. Editoři počítali s tím, že recenzovaný svazek bude sloužit nejen studentům, pro které byl zejména zamýšlen, ale i pro širší okruh zájemců z oblastí humanitních věd. Lze konstatovat, že jde o nápaditou formu zpracování zvolené látky určené pro studijní účely.

P. Skřejpková

Michał Pietrzak, Prawo wyznaniowe, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1982, 262 str.

Přední varšavský právní historik, spoluautor známého syntetického díla o dějinách státu a práva v Polsku, soustřeďující se ve své dosavadní práci především na studium imperialistické fáze vývoje polského buržoazního státu a některých

odvětví jeho práva (např. tiskového), obrátil ve své poslední rozsáhlejší práci pozornost k problematice, jak by alespoň zběžný pohled na název napovídal, dosti odlišné, ba vlastně ani ne zcela právněhistorické.

Anotovaná publikace, skromně autorem určená jen studentům právnických a dalších společenských fakult, představuje však ve svém třetím rozšířeném a opravném vydání (I. 1978, II. 1979) mnohem víc než pouhý „podrecznik“ — příručku církevního (konfesního) práva.

Pietrzak v ní zdařile spojil bohaté zkušenosti a erudici právního historika (kap. 1—5) se zájmem o aktuální problémy soudobého platného polského církevního práva — části norem správního práva (kap. 6—9). I když možná takový úmysl neměl, aspekty historické a srovnávací nejen svým rozsahem (do str. 160), ale i obsahem profilují jednoznačně charakter knihy. Je zřejmé, jak často si uvědomoval, že z široké škály správněprávních norem, které byly před několika desítkami let vesměs na právnických fakultách vykládány v zásadě historickou metodou, přetrvává podnes potřeba a vlastně jediná možnost tohoto způsobu traktování právě u pravidel církevního práva. Zmíněné pojetí umožňuje čtenářům lépe pochopit současnou podobu mnohých konfesněprávních institutů a obohacuje je o širší a hlubší znalosti jejich geneze.

Autor zkoumal vývoj svobody svědomí a vyznání a jejich právní úpravu analyzoval v globálním měřítku dosavadní systémy spojení státu s církvemi a náboženskými společnostmi, stejně jako modely odluky církví od státu. Z polského církevně-právního vývoje se soustředil na právní poměry náboženských společností v II. republice a v období německé okupace. Jeho historické výklady logicky návazně vyúsťují v pojednání o pramenech platného církevního práva v PLR, jeho ústavních zásadách a dozoru státu nad činností církví a náboženských společností.

Pietrzakova práce zprostředkovává čtenářům v ucelené formě poznání materie, v níž je potřeba spolehlivé orientace v polské společensko-náboženské realitě velmi důležitá a zároveň u širokého okruhu subjektů frekventovaná. Ve sféře obdobné literatury zčásti vyplňuje mezeru, která ji poměrně dlouhým časovým odstupem dělí od starších titulů (jejich obsáhlý soupis zařazen na str. 254—259), od většiny kterých se však také liší marxistickými metodologickými východisky a jejich důslednou aplikací ve způsobu zpracování.

V. Kindl